

A tizenhetedik menetbe osztották. Ez annyit jelentett, hogy most már megy a harctérre. Parancsba jött egy sor társának a neve is, akiket mind beosztottak. A suttogóknak, a vádaskodóknak, az epéseknak megint igazuk volt. Kimaradt a hangversenyrendező. Kimaradt az orvos jobbkeze, az, aki a gyógyszerházban segédkezett. Kimaradt egy jó hangú hadapródjelölt. Kimaradt egy ruhatári hadapródjelölt. Nem volt beosztva egy főhadnagy, aki már másfél éve nem volt menetben.

Orvosi vizitekkel próbálkoztak egyesek. Pestre táviratoztak. Ajánló levelek után szaladgáltak. Minisztériumból vártak intézkedést. Loholás, mozgás, kapkodás volt. Új tanfolyamokat akartak hallgatni. A legénység között is volt izgalom, közülük is próbálkoztak új bajokkal az orvosnál. Betegségeket tudtak, amelyekkel otthon tartják az embert. Hivatalokba kerestek protekciót. Iparosoknak ajánlkoztak. Állást kerestek az utolsó pillanatban.

Akik menetbe voltak beosztva, azoknak a többiek hízelegtek. Csak gyere hozzám, pajtás, kaphatsz egy nadrágot. Kicsérélem a bakancsod, hogyne cserélném ki. Megtarthatod a régit is, persze, hogy megtarthatod.

A legénységnél csak a tapasztaltak próbálkoztak. Altisztek, effélék. Ott jobbára tehetetlenül várták az indulás napját az arra ítétek. A kosztjuk megjavult. Olyan jó volt, hogy legénységi kosztot evett napokig. Zsíros volt a kása, és hús volt a levesben. Nagy, kövér, puha falatok. Vagy esetleg sovány rész. Ki hogy szereti.

Csak hogy már itt hagyhatja ezeket a tisztviselőket! Dehogy szól *egy* szót is. Ha mindenki kibújik, ha mindenki félreáll, ha mindenki spekulál: akkor soha sem lesz vége. Ezt nem lehet bírni idegekkel. Igen, békében, együtt a családdal, az ember tisztviselő. De most! A heptikás, a csúzos, a szemfájós, az idegbeteg: dögöljön meg, ha nem ismer senkit, aki segítené. Az egészséges protekciós az aktája fölé hajol, és nem nézne fel a viláért sem, mikor a szerencsétlen heptikást viszik. A háború utánig nem fog felnézni.

A menetből is sokat kivettek. Táviratok jöttek minisztériumokból: az egyik nélkülözhetetlen volt a bankban, a másikat a gazdasági iskolába vezényelték. Volt olyan, akin az utolsó percben gyógyíthatatlan betegséget konstatáltak.

És ott voltak a tisztviselők. Most még szaporodik a létszámuk. Most megint több lesz a tisztviselő, és most ezek fogják egymást gyilkolni. Ezek fognak egymás ellen intrikálni, ezek fogják egymást jelentgetni. Ezek itt komiszabb és kérlelhetlenebb harcra készülődnek, mint a menetbeliek.

A gyakorlótéren incidense volt. Szárnytisztes volt, és a rajában ott volt Rosenstein, egy rövidlátó, kehes órászegéd. A Jeges volt a csapatparancsnok. Irány a körtefa. Arra rohantak rajvonaltan. Lefeküdtek, felugrottak, rohantak. Megint le kellett bukni, és vezényszóra megint rohantak előre. Páronként, hármanként, ahogy a parancs szólt. Mellette rohant Rosenstein. Sípolt a tüdejé, és untalan felbukott. Túl a gyakorlótéren, már szántóföldön rajvonaltak, és a rövidlátó Rosenstein mindig felbukott a barázdákon.

Jeges elkezdett ordítani. Azt mondta, látszik, hogy Rosenstein zsidó. Majd a harctéren is így fog viselkedni. Ott is gyáva lesz. Ott is hátramarad.

– Kérlek – mondta a Jegesnek –, ne szidd Rosensteint, én látom, mennyire erőlködik. Már alig liheg, mindent megtesz, ami tőle telik.

– Ne pofázz ki a sorból – mondta neki Jeges.

Azonnal felugrott és hátrament. Egyenesen a főhadnagyo-hoz.

– Főhadnagy úr, alázatosan jelentem, én nem tűröm, hogy Jeges hadapródjelölt úr zsidózzon. Rosenstein egy beteg és rövidlátó ember, amellet látom, hogy mindent megtesz, amit bír. Azt mondta nekem Jeges, hogy ne pofázz...

Fel volt indulva, elfutotta szemeit a vér, indulat reszketett minden porcikájában. A főhadnagy ridegen mondta:

– Hogy merészel a rajvonaltól parancs nélkül eljönni? Azonnal menjen vissza. Harcszerű viselkedést rendeltem, és ez éppen

annyi, mintha az ellenség elől meghátrálna. Mintha az ellenség előtt volnánk, és visszajönne a rajvonalból...

Lesújtva, némán ment vissza, és odafeküdt a helyére. Tovább gyakorlatoztak, s elkeseredetten, megalázva dolgozott.

Gyakorlat után félrehívta őt is, Jegest is a főhadnagy.

– Hát olvasta azt maga, Jeges úr, hogy a szolgálati szabályzat zsidót is ismer? Világosan benne van, hogy minden ilyen megkülönböztetés tilos. Hogy mer szembehelyezkedni a szolgálati szabályzattal?

Hosszasan leckéztette Jegest, de nem említett sem emberieséget, sem testvériséget, sem humanitást. Csak a szolgálati szabályzatot. Azt mondta a főhadnagy úr, hogy ez épp olyan szabálytalan, mintha valaki otthagya a rajvonalát. Ahogy például ő tette. Azt mondta, mindkettő egyformán súlyos eset. Ha azonnal ki nem jelentik, hogy soha többet nem szegik meg a szolgálati szabályzatot, jelentést tesz a kapitánynak. Majd meglátják a következményeket...

Hallatlanul imponált neki, hogy ez is benne van a szolgálati szabályzatban! Hogy a főhadnagy azt mondja, hogy egyik olyan szabálytalanság, mint a másik.

Megígérték mind a ketten. Ő, hogy nem hagyja ott többé a rajvonalat. Jeges, hogy nem fog zsidózni többé. Nem feledkeznek meg többé a szolgálati szabályzatról. Sértés is volt, mondta a főhadnagy. Nem méltó leendő tisztékhez, hogy egymás ellen fenekedjenek. A sértést elintézettnek veszi, ha előtte kezet fognak. Egymásra néztek Jegessel és kezet fogtak. De azt mondta neki Jeges, vigyázz, ha nem leszel benne a menetben, ha valahogy kilógsz a menetből, akkor gilt a sértés. Mosolygott és azt felelte barátságosan, ott a főhadnagy előtt, vigyázz komám, gyáva kutya vagy, és csak itthon tudsz legénykedni, utolsó gazember vagy, ha kilógsz a menetből, ha nem jössz velünk.

Jeges akkor megölelte, és azt mondta, jól van, ne félj, nem csinálok többet ilyet, túlmentem a határon, bocsáss meg.

Sorakoztatták a csapatot, dalolva mentek hazafelé, és a

városig barátságosan beszélgettek egymással. Megnyílt a szívük. Körülbelül egyformán látták és egyformán utálták már az összes itthoni rubrikázót, és nem tudták felfogni, mire való az egész. Háború van, mindenkinek egyszerre ki kellene menni a frontra, és eldönteni, hogy jobbra vagy balra. Nem láttak bele a gépezet fortélyaiba, és a muhi pusztát meg a katalaunumi csatát idézték. Miféle háború az, ahol folyton számolnak, regisztrálnak, szuperálnak, számon tartanak, kalkulálnak, íveket fektetnek fel, hivatalokat meg segédhivatalokat szerveznek, elvonják az embereket a harctérről? Ezer meg ezer szolgálat van, ahová a protekciósok mennek, és ezer meg ezer állás van, amelyekért élethalálharc folyik, ide bejutni, oda bejutni...

A főhadnagy úr odajött hozzájuk. Azt mondta, lovas ember jött utána, itt van Szvörcsök tábornok úr. Neki be kell lovagolni a városba, tartsák rendben a csapatot. Azt kérdezte, melyik a rangidősebb hadapródjelölt? Ő volt, egy nappal előbb kapta a rangot. Akkor vegye át a vezényletet, és vezesse be a csapatát.

De rendben, mert lehet, hogy találkozni fognak a tábornokkal. Vigyázni kell a tisztelgésre. Legjobb lesz előreküldeni egy altisztet, az majd figyel, és ha jön a tábornok, jelenti előre, hogy ne legyen meglepetés. Aztán ellovagolt.

Átvette a csapatot. Dagasztotta keblét a megtiszteltetés.

Jeges elkezdett neki magyarázni.

Ránézett Jegesre, és azt mondta neki szolgálati hangon:

– Jeges hadapródjelölt úr átveszi a második szakasz parancsnokságát...

Jeges tisztelgett, és rohant szakasza élére.

Megszüntette az éneklést, elindította a csapatot. Egy szakaszvezetőt előreküldött, és meghagyta neki, hogy jelentse, ha jön a tábornok. Feszesen, katonásan léptette a századot. Büszkén lépkedett a csapat élén, és ütemesen döngött lépteik alatt a fűtca köveze.

A szakaszvezető lihegve rohant feléje vissza. Elfúlva integetett, hogy a tábornok a legközelebbi sarkon van.

Csakugyan, a sarkon már megvillant a tábornok nadrágjának piros szegélye. A kardját magasra emelte, intett a bakáknak, hogy most, most figyelem.

A tábornok előtt aztán kieresztette a hangját.

– Vigyázz! Jobbra nézz!

A tábornok felé merevítette a fejét, és suhintott a kardjával. A tábornok arca egyszerre elborult. Rosszallólag csóválta a fejét és odakiáltotta:

– Állítsa meg a csapatot! Hozzám!

Megállította a csapatot. Odalépett a tábornok elé.

– Nem jó! Nem jó. Hogy hagyta a csapatot? Ki most a parancsnok, amíg nincs ott?

Visszament, és ezt is elintézte. Addig megtette Jegest parancsnoknak.

– Na fiam – mondta a tábornok -, hát hogyan tisztelegtél te nekem. Add csak ide a kardod...

– Nem adom a kardom, tábornok úr...

– Na, ne marhászkodj. Add ide a kardod. Úgy. Nahát így tisztelegtél, ugye?

A tábornok megsuhogtatta a kardot úgy, mint ő az imént, ahogy ő a tisztektől látta.

– Nahát, fiam, így tisztelegtél. Hát neked ez nem jár. Te csak tisztjelölt vagy. Majd, ha tiszt leszel. Te nem hozod egyelőre a kard lapját az arcod elé. Te csak így szépen vállhoz állítod, és meghúzod feszesen. Így. Ez is nagyon szép. De neked ez a fény nem jár... Te nem vagy tiszt.

A tábornok mosolygott, mikor visszatda a kardot, és enyhén mosolyogni merészkedtek a tiszték is, akik vele voltak.

– Majd a harctéren, majd a harctéren – sistergett benne.

Az öreg elküldte a feleségét meg a kisfiát pár napra hozzá, mintha megérezték volna odahaza, hogy már nem sokáig lesz ott.

– Nagyon jól tettétek, hogy eljöttetek. Már éppen én akartam hazamenni. De most valami nagyszerű állásra van kilátásom a front mögött. Úgynevezett front mögötti szolgálat. Ha hazamegyek, akkor ezt elpasszoltam volna.

Nemigen sikerültek a mókák. Valami nyomta a lelkét, s a felesége nem firtatta a front mögötti szolgálatot.

Szomorú maradt, és fátyolos szemekkel, megdöbbenve, szótlanul hallgatta.

Élénk, természetes, jókedvű, gondtalan, ilyen akart lenni. Azt akarta, hogy a felesége ilyennek lássa. Nem ment. Elferdültek a mókák, s minden szaván megérezte, hogy hazudik. Esetlenek, ferdék voltak, amiket mondott. Látszott rajta, hogy játszik. Rosszul játszott. Nem volt benne élet. Nem volt élet a játékában. Mintha súgták volna neki, amiket mond. Mint aki nem tudja a szerepét. Mint egy rossz színész, aki sem játszani nem tud, sem a szerepét nem tudja. Abba is hagyta. A szőnyegen játszott a kisfiuk, ők a díványon ültek. Egyszerre könnybe lábadt a szemük, és mind a ketten sírtak. Megcsókolta a felesége kezét, és nem mondott semmit. Többet nem beszélt a front mögötti beosztásról, a tábori lapról, amelynek szerkesztője lesz. Az élelmezésről, amelyet ő biztos fedezékből fog intézni.

Megy ő ki a harctérre, megy kenyértarisznyával és revolverrel felszerelve, térképpel az oldalán és sebkötöző csomaggal, és egy pléhdobozban cédulára van írva a neve, meg hogy kit kell értesíteni...

Megy a csatába, vércsatorna van a szuronyán, egy emberrel fog találkozni a harcmezőn, akinek szintén vércsatorna van a szuronyán, és egymás felé fognak dőlni a szuronyokkal... Vagy löni fognak egymásra, az is célbaveszi őt, és annak sem volt állása

a háború előtt, de most annak a gyereke is otthon van az öregeknél a Kaukázusban... Lehet, hogy egy péknek fogja elmetszeni a torkát, lehet, hogy egy kántornak fogja kilőni a szemét, lehet, hogy egy tanárt fog szíven szúrni... Sírtak és csókolták egymást, és végtelen gyöngédséggel, végtelen fájdalommal nézték egymást és olyan szerelemmel, amelyért meg kell szenvedni.

Ölébe vette a kisfiút, és szó nélkül ölelte, ringatta, együtt ringatták, és összeborult a fejük a kisfiú felett.

– Holnap hazamentek... – mondta nagyon elszorult szívvel.

Másnap indult az asszony meg a kisfiú, és többet nem beszéltek arról, hogy mi lesz, hogyan lesz. Ment a vonat az asszonnal és a kisfiúval, és mintha a szívébe dőfött volna az a nagy vastolatlyú a mozdonynál, mikor elindult. A felesége visszahanyatlott az ablakból, a kisfiú még sokáig integetett árva fejének.

Itt volt a hadba vonulás.

Zsivaj, búcsúzkodás, virágok, katonazene. Virágos a vonat, és kijöttek az ezredtől a lógósok, és lehetetlen volt észre nem venni a szemükben valami kis kárörömet. Mintha azt gondolták volna magukban: mégiscsak mi vagyunk az okos gyerekek. De egyébként úgy mutatták, hogy nagy hősöknek tartják a menetszázadbelieket, és mindent készséggel megígértek. Olyat is, amit nem kértek.

Kérlek, ha kell valami, csak írd. Kérlek, ha leveled jön, utána küldjük, csak légy nyugodt, bár azt hiszem, magam is megyek pár hét múlva... Mind azt mondta, hogy ez csak ideiglenes, remélik, pár hét múlva ők is mennek. Panaszkodtak, hogy nem lehet kitartani az irodában, százszor inkább a fronton, százszor inkább a lövészárokból. Milyen szeszélyes a főorvos. Nehezebb kibírni, mint egy csatát. Megeszi az ember idegeit az a sok műkedvelő előadás meg hangverseny. Téved, aki azt hiszi, hogy ez nem munka. Aki azt hiszi, hogy erre nincs szükség. Erre még nehezebb embert kapni, mint bármi másra. Ehhez érteni kell, és a katonának úgy kell a szórakozás, mint egy falat kenyér. Még job-

ban. Ez hozza rendbe az idegeit. Ez tartja benne a lelket. Elfelejtí a bánatát, elfelejtí az otthont. Ez teszi őt katonává. A hangverse nyek többet használnak, mint a kiképzés. Aztán az irodisták is teli voltak panasszal. Nektek már jó, ti már megszabadultatok a kínzástól. Mindenkinek lába kapcája az ember. Nem lehet kibírni. Mindenki belénk törüli a sáros lábát. Mindenért mi vagyunk felelősek. Miért? Ha nem kellünk, megyünk mi szívesen. Szeretnének látni, kit tesznek a helyünkre. Jobban kell vigyázni, mint az őrségen. Jobban résen kell lenni, mint az ellenség előtt. Ott csak rohamban van az ember az ellenség előtt, de itt mindig.

Teli voltak panasszal a lógászok.

De ott sűrögtek-forogtak közöttük, tevékenykedtek, igazgattak, tanácsokat adtak. Rosszindulatúan kémlelték egymást, és mindegyik nélkülözhetetlennek akart feltűnni. Cvibakot osztogattak. Utolsó pillanatban kisütötték, hogy még jár huszonkét doboz konzerv. Az egyik jelentette a menetszázad parancsnokának, hogy nyolc darab nadrágot külön csomagolt, ezek egészen különleges posztóból vannak, tisztí ruhára alkalmasak. Az utolsó nyolc darabot a százados úrnak tartotta fenn.

Ezeket itt hagyni. Ezeket itt hagyni, ez több mint a fellélegzés, mint mikor állásért loholt, és a sorozással egyszerre megszűnt a loholás. Ez több mint az iskolából a szabadulás. Ez több, ez jobb mindennél. Ezt nem lehet megváltani semmivel. Dehogynem lehet, ezt vérrel kell megváltani. És aztán nem is kérdi senki. Nem kérdi senki, hogy méltóztatik-e parancsolni? Ahogy a nyelvtanárá mondta akkor a kávéházban. Nem csinálnak kedvet. Nem csinálnak hangulatot. Egyszerre benne van az ember. Tömegekre van szükség, masszára van szükség. Nincs agitáció. Nem szónokolnak a Baross kávéház előtt, nem agitálnak a körforgalmin. Parancs van. Milyen igaza volt a nyelvtanárnak. Milyen igaza lett neki! Ámbár akárhol, csak itt nem. Itt nem tovább! Kint a folyó partján, a szabad és nyílt ég alatt, ott majd nem lesz feleltetés, nem lesz osztályozás, nem lesz szolgálati jegy, amelyből egyébként jól vizsgázott. Nem lesz lógászat, nem lesz protekció, nem lesz hízelgés:

kérem, százados úr, az utolsó nyolc nadrágot önnek csomagoltam be, kérem, még jár soron kívül huszonkét darab konzerv.

Jeges is ott volt. Fiatal gyerek volt még, három kis bakfissal beszélgetett, akik nagyon meg voltak hatva. Ahogy meglátta őt Jeges, odament hozzá, húzta oda a kezénél fogva. Bemutatta a kislányoknak, és azt mondta:

– Mi vérszerződést kötöttünk, hogy együtt megyünk ki...

A kislányok őszinte megilletődéssel nézték őket. Virágot szorongattak a kezükben, és egyszerre az ő kardjának a markolatát is felvirágozták. Úgy beszélgetett velük, mintha húgai lettek volna, azok meg úgy szepegetek, mintha az édes bátyjuk menne a háborúba. Azt mondták, már Jegest felírták, most őt is felírják, és mindennap fognak imádkozni érte is.

Vigasztaló és derűs volt velük beszélgetni. Megnyugtató és üdítő, mintha egy idegen világból jött volna a három aggódó kislányka. Mintha sokkal több közülük volna a világháborúhoz, mint annak a lógásznak a huszonkét konzervvel. Mintha a hangversenyes egy sekély békebeli ripacs volna a csukasziürke blúzában, mintha egy nyereszkedő vásári bábjátékos volna a büszke csillagjaival a három kisleány mellett.

Trombitajel harsogott, fel kellett szállni.

– Vár a feleségem, vár a kisfiam, vár az édesanyám, vár az apám, várnak a testvéreim, várnak többen – mosolygott.

A trombita megint harsogott, sürgetően, idegesen.

Az egyik kislány könnyezett, és felnézett rá bátran:

– Megengedi, el fogok búcsúzni magától a kisfia helyett...

– Én meg a felesége helyett...

– Én a kedves mamája helyett...

Vékony kis karjaikkal átfogták a nyakát, és úgy búcsúztak el tőle zokogva, fájdalommal, három kis résztvevő lélek, három tiszta szív, három harcos és őszinte kis katona.

Elindult a vonat, és ő ott állott a kupé ablakánál.

Nézte a tiszta, ártatlan kis szigetet, a három kislányt, akik in-tegettek neki, akik fehér virágokkal hintették be az útját, ame-

lyen íme a harctér felé gördül. Kis tiszta sziget, és körülöttük ott örvénylenek szennyes hullámai az itthon maradott kárörvendőknek, szimulánsoknak, rubrikázóknak. Kalkulálnak és húzzák a háborút, a menázsival spekulálnak, és talán még keresnek is.

Jegessel karon fogták egymást, úgy álltak ott, és a lelkük szabadon, megtisztulva repdesett, és megkönnyebbülten néztek a távolodó vonatról vissza a pályaudvar felé...

A légénységi vagonok felől pedig mind erősebben zengett a kedvenc nótája:

*Égnek a gyertyák az oltárokon,
Mégsem jön ide a párom...*

Útközben sürgönyözött a nővérenek. Ha megkapják a sürgönyt, jöjjenek elébe a vonathoz. Homonnán kinézett az ablakon. Ott volt a nővére, a sógora, az egész család. Boldogan rohantak hozzá, ölelték, csókolták. Szalámit, sült kacsát hoztak neki. Süteményeket, egy üveg konyakot, cigarettát. Simogatták, becézték, belecsimpaszkodtak a gyerekek. Lelkesedett az egész család. – Mikor kaptál levelet hazulról? – kérdezték. – Miért nem írtál soha, írd a frontról – mondták.

Nem volt kedve szerint az egész fogadtatás. Rendben van, rendben van, ennek így kell lenni. Szívesen megy az ember, de különben sem kérdi senki az embert, szívesen megy-e, de ez az osztatlan lelkesedés lehűtötte.

Szerette volna körbe állítani a gyerekeket, és odaállítani a mamát és a papát. No, gyerekek, mondjátok meg nekem, mit szólnátok hozzá, ha a papátok menne? Hogy mert eszetekbe jutni a sült kacsá meg a cigaretta? Hogy mert eszedbe jutni, kedves nővérem, a szalámi? Hogy vetemedtél arra, kedves sógor, hogy konyakot hozz nekem? Mi ez? Búcsúzzam a sült kacsától? Búcsúzzam a cigarettától? Búcsúzzam a szalámitól? Mi ez a ricsaj? Mi ez a lelkesedés? Hiszen már nincsen bosszú. Ti azt hiszitek, hogy még mindig bosszú van? Drágáim... Az orosz százezerholdasok víziútjáról nem hallottatok semmit? A német iparbárok ázsiai piacaihoz mit szólnátok? És aztán a konyak...

Hát igen... Nem bírt egy képtől megszabadulni. Egészen kisgyerek volt még akkor. Az Avasban, odahaza rabolt és gyilkolt egy elvetemedett banda. A csendörök elfogták őket, és – talán húsz éve már – ott vitték keresztül őket az udvarukon. Dobgye Lászlót és társait vitték a csendörök, a kezeik össze voltak láncolva, egymáshoz voltak láncolva a szegénylegények, és csörrent a lánc, ahogy lesütött szemmel mentek a csendörök között.

Az édesapja kijött a házból, megállította a menetet és egy

liter pálinkát adott a betyároknak. A csendőrök kiosztották a liter pálinkát. Utoljára, mielőtt felakasztották volna őket, még kaptak egy kis örömet az élettől. Hadd igyanak – mondták az emberek a faluban –, úgyis kampec nekik, és úgyis ártalmatlanok már. Ezek ugyan nem ütnek agyon több embert. Csörögtek a láncok, és elindult a halálraítéltek csoportja. Azt mondták a falubeliek, nagyon jól tette az édesapám, hogy adott nekik italt. Hazaszaladtak, és mindenki vitt nekik valamit. Egészen telepakolták őket. Rohantak utánuk az országúton, amíg csak ki nem értek a határba.

Hova megy, hogy búcsúztatják ételtől, italtól, megpakolják és...

Harsant a trombita, felült a vonatra. Integettek utána a zsebkendőikkel, ő is visszaintegetett, de egyszerre azt mondta:

– Nézd csak, Jeges, neked jobb szemed van. Senki sem ájult el?

– Nem – mondta Jeges -, nem ájult el senki.

– Akkor légy olyan kegyes, és integess helyettem egy kicsit, mert úgy hallom, hív a főhadnagy úr...

Jeges ott maradt, és integetett a legközelebbi megállóig. Akkor bejött hozzá a kupéba, ahol nyugodtan olvasta a mai lapot.

Ítt-ott már volt az útszélen egy-egy katonasír. Eleinte nagy meghatottsággal fedezték fel a kis halmokat, de aztán megszokták azt is.

A vonat megállott. Azt mondták, itt a határ. A bakák közül egyik-másik leszállott, fűvet téptek, virágot, egy kis földet tettek a zsebkendőikbe. Meghatottak voltak. Ketten a Jegessel inkább csak elszomorodtak, de nem éreztek meghatottságot, és ezért titokban szégyellték magukat. Szerették volna, ha valami fájdalom hasít a szívükbe, mikor a határ eltűnik, de ez egészen más érzés volt.

– Jó volna most egy történelemtanár... – szólalt meg halkán Jeges.

– Mire neked a történelemtanár?

– Mégis, szeretném tudni... Szeretném, ha valaki biztosítana róla, hogy történelmi kényszerűség az, hogy megdögöljek...

– Mi az, fiam, tán bánatot jelentesz?...

– Na, na, csak nem kell viccelni... Nem arról van szó... Azt tudom, hogy évekig a nemesség védte a hazát... Azt is tudom, hogy a főurak vére is hullott... Azt gondolom, hogy most a Jeges családon a sor... Éppen az a baj, hogy nem tudom a történelmet. Azt hiszem, mi mindig is lógtunk. Most aztán nekünk is kell fizetni az adót... Tudja az Isten...

– Hát, fiam... Nem tudom... De hát csak voltak az őseid között zsoldosok... Meg azután várjál csak... Valami eszembe jutott... Hiszen, ha rabszolgák voltatok is, csatában győztek le benneteket... Biztos, hogy a Jeges család is volt már háborúban...

– Lehet. De mindig vesztettünk idáig. Talán most...

– Megalapítod a Jeges-dinasztiát...

– Nem alapítom meg a Jeges-dinasztiát, de saját rizikómra harcolok. Most nem vagyok zsoldos, most magamnak nyerek, ha nyerek...

Jeges a vállát vonogatta.

– Tudom is én, csak úgy gondolom. Hiába, csak nem megy ez a dolog.

– Majd te is kapsz a hódított területből egy darabot – Ukrajnában...

Jeges meggyőződéssel mondta:

– Még az is lehet...

Hát ilyenek is vannak. Ez a Jeges megkótyagosodott. Olvasott a lapokban a Mária Terézia-rendről meg kitüntetésekéről, meg hőstettekről. Ez most képes azt gondolni, hogy neki adják a földet, amit elfoglal. Ámbár ki tudja? Nem is volna bolondság. Pár hónapi élet-halál kockázattal meg lehet váltani egy egész élet nyugalma, öröme, gondtalanságát. De ott lejjebb? A marhakupéban a bakák? Azok is kapnak? Azok majd kevesebbet kapnak, mint a tisztek? És mi lesz az orosz bakákkal? A francia bakákkal? Azok majd elmennek rabszolgának? Ez is kell? Kérlek, ez is kell neked? Parancsolod ezt is? Elvennéd őket a falutól, a gyerekektől, a harmonikától, a hagymatetejű templomoktól, a szüreteléstől? Igen?

Nem... nem... dehogy...

A vonat megállt végre. Háromnapos utazás után egy mezőn álltak meg.

Egynapi pihenés, és aztán indulnak a frontra.

A láthatár szélén enyhe domb emelkedett, arra mutattak. Azt mondták: ott van a front. Aztán már nem látta Jegest. Mindkettőjüket beosztották, és egész más legénységet, más parancsnokokat kaptak, nem is látta, mikor ment el, nem tudta, mikor indult, csak egyszerre nem látta többé.

Az új századdal ideje sem volt ismerkedni. Egy szakaszt bízta rá, és azt mondták, délután indulnak. Pontosan a megjelölt időben ott állott a szakasza élén és indultak.

Itt már egészen tájékozatlan volt. Parancs nélkül nem tudott mozdulni. Nem tudta, mire valók a mocsáron át a dorongutak, nem tudta, kihez forduljon, nem tudta, a szomszédban mi történik, nem volt semmi köze a másik katonához, aki az úton mentelt. Csak azokkal volt kapcsolata, akik hozzá tartoztak, akik alá voltak rendelve. Vagy akiknek ő volt alárendelve. De ezek közül is csak egy-két feljebbvalóját ismerte. Idegen vidéken, idegen éghajlat alatt, idegen emberek között, idegen körülmények között, idegen testnek érezte magát. Idegen testnek, akit jobbra-balra mozgatnak. Teljesen elvesztette az önállóságát. Itt már nincsenek összeköttetések. Itt már nincs protekció. Itt már nincs lógás. Itt már nem ismerheti ki magát az ember.

Így jó. Így kell. Végre a tökéletes felszabadulás, lelki megnyugvás. Ahova küldik, oda megy. És ahova megy, ott megteszi a kötelességét. Azok ott felül gondolkoznak helyette. Ő az alantasokra vigyáz, és azoknak viseli gondját. Nem lehet kívánni, hogy egyformán lelkes legyen mindenki, azt se lehet kívánni, hogy lelkes legyen. De itt legalább őszintének kell lenni. Becsületesnek. Itt már testvérnek kell lenni. Hogyne menne velük, ezekkel a... tehetetlen... jóakarátú... igen, jóakarátú... igen... megy velük... Szereti őket... Mind, mind testvére neki, és együtt, közösen viszik a vérüket... ha kell... Milyen jó ezekkel lenni, mennyivel jobb,

mint a hangversenyrendezővel vagy az erdőtulajdonos fiával. Mennyire más itt az elesettek között, a tehetetlenek között, akik nem húztak szerencsesorsjegyet, de akik tisztán mentik a lelkiismeretüket...

Közelebb a domb felé az embereken valami izgatottság látszott. Belekötöttek egymásba, ingerlékenyek voltak. Egyesek szóltanul baktattak. Durván, rövid, szaggatott mondatokban válaszoltak egymásnak. Az egyik sorban pofon csattant.

Megállította a csapatot.

– Nézzétek, fiúk... Én nem mondom nektek, hogy pihenj... nem vezénylek most... nem mondom, hogy kiköttem a bitangot... azt se szívesen mondom, hogy fiúk, mert családapák is vannak köztetek... de úgy testvéreileg... Tudjátok, hogy nektek nincs a földön most rokonotok? Nem lelkesítek, nem mondom, előre... De tudjátok, hogy nektek most senkitek nincsen?... A feleségetek mos... a gyereketek tilinkózik... az apátok pipázik... az úri nép most színházba készül... van, aki tavaszi alá szánt... van, aki számol, van, aki fuvarozik, van, aki prédikál, van, aki lakodalomba megy ma este. Ki a mi testvérünk mostan?... Elzárva és kistasítva vagyunk itt, ki most a testvérünk? Ki most az apánk? Ki most a gyerekünk? Ki a feleségünk? Hol vannak? Csak mi vagyunk... egyedül vagyunk... A mi szemünk fog lecsurogni a halántékunkon... a mi térdünk akad fönn a szögesdróton... Mi is fenekedünk egymásra? Mi is fenekedünk egymásra?! Vigyázz!

Némán és megindultan, szomorúan és rendben masíroztak nyomában a katonák...

Közeledtek a domb aljához, és valami kényelmetlen tiszteletet érzett. Valami feszülő megbecsülést a front iránt, mely íme lépésről lépésre közeledik. A Fekete-tengertől a Balti-tengerig nyúlik, és most olyan, mint egy nyugodt, alvó vipera. Mégis, mégis a becsület mezeje ez, az igazi férfiasság hatalmas, kegyetlen, őszinte és kérlelhetetlen arénája. Így kell közeledni hozzá, levetve minden földi salakot, vezekelve és megtisztulva odaállni mezítelen szívvel, kitárni és felajánlania az embernek magát...

És ez a mocsár, melyen keresztül a dorongút odavezet. Ez már a rokitnói mocsár, a volhiniai mocsár... szép romantikus nevek... Mazuri-tavak északon... bele, bele a kutyákat, írta Molnár Ferenc egy vezércikkben... Hogy belefulladásztotta az oroszokat Hindenburg... Vajon a rokitnói mocsárnak ki lesz a hőse?...

A mocsárban egy ló felpuffadt hullája felett károgtak a varjak...

Ámbár ez saját lovunk. Lehetne saját emberünk is. Katonákat nem volna szabad vízbe fullasztani. Esetleg egy saját emberünkről írnák, hogy bele, bele a rokitnói mocsárba, a volhiniai mezőkön...

A domb alatt parancsot kapott: egy őrmester el fogja vezetni az új beosztásába, a szakaszával együtt. Oda kell menni.

Az őrmester tisztelgett, melléje lépett, és akkor összecsapta a kezét. Álmélkodott.

– Hogy tetszik ide kerülni?... Nem ismer a doktor úr? Kun vagyok...

Dehogynem ismerte. Jegyző volt a szülőfaluja vidékén, hogyan ismerte volna. De feljebbvaló volt, nemigen akart barátkozni. A lelkiállapota sem volt túlságosan alkalmas arra, hogy örvendezzen. Vizontlátás... Mi a jelentősége ennek itt?

Kun úr körülnézett, talán hogy nem figyelnek-e a frontról, és bizalmasan súgta:

– Kérem, én nagyon igyekszem a doktor úr érdekében...

– Hadapródjelölt úr...

– Kun úr nyelt egyet.

– Igyekszem a hadapródjelölt úr érdekében...

Körülnézett. Egy-egy messzi repülőgép szállott a tavaszi égen. Körülötte kis füstfelhők oszlottak, amott a mocsárban saját lovunk puffadt, távolról géppuska kattogása szűrődött át az illatos mező felől... Katonák a háta mögött csukaszürkében, lelkük mélyéig megrendülve, előttük a front végtelen és félelmetes titokzatossága, ágyú mellett pipál ingujjban egy barna képű szántóvető, és most Kun úr...

– Köszönöm, őrmester... És hogy képzeli? Hogy akarja képviselni az érdekeimet? Majd megkéri Linsingen tábornok urat, hogy engem a balszárnyra állítson? És majd az oroszoknál is intézkedik, hogy oda ne lőjenek? Nem kell. Köszönöm...

Kun úr fölényesen mosolygott. Bántóan, kellemetlenül, beavatottan.

– Kérem, én a stábnál vagyok és...

– Elég, kérem... Elég...

Hátranézett. Jöttek az emberek. Szelíden, megrokkánva, elgondolkozva, botorkálva, bizonytalanul, csendesesen.

– Gyűjtsatok pipára... Gyűjtsen pipára, aki akar... Kun úr kárörömmel szólott közbe:

– Már ne igen gyűjtsanak, mert ott vár bennünket a főhadnagy úr a fedezéke előtt, ide látszik...

Kedvetlenül szólott vissza:

– Nem kell pipára gyűjtani, mindjárt ott leszünk...

Bekanyarodtak az úton. Egy nagy tábla mutatta az utat.

Fekete kéz volt rárajzolva és az irány: Goldbachfalva felé...

Egy baka megjegyezte:

– Szép magyar neve van ennek a falunak, az áldóját...

A főhadnagy úron fehér sapka volt. Fehér huszársapka, báránybőrből. Ezeket az egzotikus frontöltözeteket még nem szok-

ta meg. Szabálytalan is, meg erős célpontot is mutat az ellenségnek. Hogy lehet ilyet felvenni?

A bevonulás nem sikerült.

– Visszakozz! – kiáltott a főhadnagy, mikor jelentést akart tenni.

Visszament az egész csapattal vagy harminc lépést, és újból odakanyarodott.

A főhadnagy mérges volt. Dühbe jött.

– Mi ez? Micsoda társaság ez? Miféle tisztjelölt ez? Visszakozz!

Negyedszerre sikerült. A főhadnagy meghallgatta a jelentést, és felderült. Azt mondta, hogy az első három bevonulás egészen aljas volt. Az utolsó sikerült. Nagyon jó. Nagyon meg van elégedve. Meginvitálta magához vacsorára.

Vacsora közben azt kérdezte a főhadnagy:

– Aztán jó katona vagy-e, fiam?

Nem tudta tovább leplezni az indulatait.

– Kérem, főhadnagy úr... Meg tetszik engedni, hogy őszinte legyek? Megengedi, főhadnagy úr, hogy nem hivatalosan, hanem csak úgy privátim... Hiszen harminckétéves vagyok, nős és családapa, egyetemi végzettségem, diplomám van, és főhadnagy úrnak is van civil foglalkozása...

– Csak mondja, hadapródjelölt úr... Remélem...

– Dehogyan... Nem akarok én bántani senkit. Azt kérde tőlem a főhadnagy úr, vajon jó katona vagyok-e? Hát mit tudom én azt? Tessék megengedni, most nem szolgálatban, most vacsora közben, és kint a fronton... Kilógni nem tudtam a menetből, nem is akartam, az iskolában csak a szolgálati jegyem segített át a vizsgán, Kun úr valami jó helyre akart tenni, azt mondta, befolyása van a stábnál, nem kellett, a bevonulás csak negyedszerre sikerült... Mit tudom én, milyen katona vagyok? Én nem vagyok katona, egyáltalában nem vagyok katona. Nős vagyok, családapa vagyok, diplomás vagyok, katona nem vagyok... Akárhova küldhet a főhadnagy úr, megyek, akármit bíz rám, elvégzem... Az ellenség

előtt félni fogok, de az az én dolgom, nem fog rajtam látszani. Egy pillanatig sem fogok másra gondolni, csak arra, hogy elvégezzem a parancsot... Ha kell, drótok között csúszom, ha kell, megyek előre, ha küldenek, rohanok, de katona nem vagyok, ne vegye rossz néven, főhadnagy úr, én nem vagyok katona, én nem is tudom, ki most a katona, ki most a jó katona...

A főhadnagy elgondolkozott.

– Hát ez a fontos. Hogy megtedd a kötelességed. Én civilben könyvelő vagyok és angol-francia levelező... Szervusz, kérlek...

Kényelmes, kellemes, tágas szoba volt a főhadnagy fedezéke. Beszélgettek, összeemelegedtek. Vacsora után a főhadnagy mellé adta a legényét. Kis villanylámpával az kísérte a fedezékébe. Egy idősebb népfelkelő volt az ő legénye, aki keservesen kullogott utánuk a lövészárkok fordulóiban. Egyszer megállította az embereket.

– Várjatok egy kicsit.

Felágaskodott a lövészárkokban, kapaszkodott felfelé, és izgatottan, szívdobogva nyújtotta a fejét. Óvatosan kikémlelt a lövészárkokból. Meresztgette a szemeit, de nem látott semmit. Pedig nem is volt nagyon sötét. A főhadnagy tisztiszolgája felszólott hozzá:

– Mit akar látni, hadapródjelölt úr?

– Pszt... Ne beszélj hangosan... Az ellenség frontját kémlelem...

– Az ellenség frontját?...

A tisztiszolga nevetett.

– Nem lehet azt látni, hadapródjelölt úr...

– Hogyne lehetne...

– Hogy lehetne! Nincs arra front. Mi most tartalékban vagyunk. A front túl a dombon van. Ott van az első vonal. Ez itten a tartalék. Legalább egy kilométer ide a front, ahonnan látni lehet az oroszokat. Mi most pihenünk.

– Hát akkor mire való ez a sok lövészárkok?

– Hát, csak. Erre is szükség lehet...

– Úgy. Hát azért kell itt olyan szabályosan kanyarodni. Ez még nem front.

A fedezéke nyomorúságos volt. Egy kis verem nedves földbe ásva. A verem oldalán egy széles földlépcső, arra vetettek ágyat neki. Egy kéve szalmát terítettek szét a nedves földlépcsőn: meg volt vetve az ágy. Le lehetett feküdni. A köpenyét maga alá tette, a hátizsákját a feje alá. A takarójába burkolódzott, nem vetkezett le. A bal oldalára feküdt, és aludni akart. A keze odaért a nedves és hűvös földhöz. Kiment az álom a szeméből... Vannak, akik most hangversenyt rendeznek. Vannak, akik bosszankodnak, mert megkontrázták az összes adut... Vannak, akik most keresnek a lábravalókon. Vannak, akik mérgelődnek, mert forró a kávé... Nem győzi az ember várni, amíg kihül... Vannak, akik nem mentek el a randevúra... Vannak, akik hadijelentést olvasnak... Akik azt mondják, hála Istennek, elfoglaltuk a négyszázötvenhatos kótét... A főhadnagy meg van elégedve, negyedszerre sikerült a bevonulás... Vannak, akiknek ma felmondták az állását, és azok kétségbe vannak esve... Vannak, akik megkérték az asszonyt, hogy halpaprikás legyen vacsorára, és azt most hozza ragyogva az asszony a meleg szobába... Vannak, akik a szívükhöz kapnak, és azt mondják: mama... Vannak, akiknek most fűrészelik a lábát... Van, aki veremben fekszik, és a keze megrémül a nedves árokfaltól, és az arca felé egy földigiliszta mászik...

– Alszol, te, Péter?

– Dehogy alszom, dehogy alszom, hadapródjelölt úr...

– Nem lehet itt valami tüzet rakni?

– Dehogy lehet, dehogy lehet, hadapródjelölt úr...

Egy kissé elszundított. Egyszerre puskaszó verte fel. Ágyúlövések. Géppuska. Egy katona beszólt a fedezékbe: riadó. Pillanat alatt készen állt, a szakasza élén. Ki az első vonalba. A futóárkokon vezették őket. Teljes felszereléssel mentek, kellő számú tölténnyel. Az első vonal... Semmivel sem különbözött a goldbachfalvi berendezéstől. Mégis, a lövészárkok itt szélesebb volt. Magasabb. A lövészárkokon fent védőpáncélok. A túloldaltól ágyúztak, lőttek.

Intézkedett, szorgoskodott, izgatott volt. De valami kíváncsi elfogódottságot is érzett. Nem kellett kirohanni, ahogy képzelte. Úgy látta, itt nem is lehetne kirohanni. Néha villant egy-egy fénykéve, és látta, hogy szélesen, hosszan egész dróthálózat van előttük. Szöges drótakadály, karókra feszítve. Innen nem is lehet kirohanni. Az volt a parancs, hogy folyton tüzelni kell a szemben levő ellenségre. A szemben levő ellenséget nem is látták. Egész éjjel lövöldöztek a láthatatlan ellenség felé. A fejét nem kellett kidugnia, a páncélok mellől is lehet lőni. Olyan volt, mint egy ragyogó tűzijáték. Megbámulta a srapneleket, hogyan pattannak szét csodálatosan izzó fűrtökben. Szinte zenei volt a géppuskák, ágyúk, aknák, lövések összefolyó hangja.

Reggeledett, és elült a lövöldözés. Reggeledett és akkor végre óvatosan átnézett a túloldalra. Egy kőhajtásnyira volt beásva az ellenség. Egy őrmester, aki már régebben itt volt, azt mondta, hogy az éjjel előbbre jöttek az oroszok, azért kellett nekik az egész lárma.

Reggeledett, és előtte búzavetés terült el. A zsenge búzavetésben, karók között, szögesdrót feszült. Drága tavaszi szag áradt a vetés felől, és finom szellő lengett a két front között. Verebek ugráltak a vetésben a karók között. Rászállottak a szögesdrótokra. Csevegtek a verebek a harctéren. Gondtalanul ugráltak az aknák felett. Rászállottak a kénkövet szóró gépre, amelyik állítólag meggyújtja a katonát, és elevenen megégeti. Rászállottak a gázmaszkokra, amelyek ki voltak készítve, és amelyekre nem került sor, mert mérges gázzal ez éjjelen nem dolgozott az ellenség. Rászállottak a páncélok mellett hagyott puskák csövére.

Tavas van... Zöldül a mező... Csobog a kis csermely, eltakarodott felőle a jégkéreg... Sipos és Rosenstein megsebesültek. Kamincki elesett...

Sipos és Rosenstein? Meg Kamincki? Egyedül Rosensteinre emlékezett. Most megmutathatná Jegesnek. Ugye, hogy nem lépett meg Rosenstein? Az igaz, hogy nem tőle függött, de mégsem lépett meg. Sipost és Kaminckit nem ismerte. Sipost már elvitték. Kamincki ott feküdt, letakarva a köpenyével. Most még megnézhetné, többet nem lesz alkalma megnézni. De hát miért kellett neki elesni? Hiszen védett helyről tüzeltek!

Jelentette Kaminckit. Hozzátette, nem is érti, hogy esett el. Nem kellett nyílt helyről löni.

Azt hitte, felelős Kaminckiért, meg kell magyaráznia, miért esett el.

Erről szó sem volt. Kaminckit hátravitték, mielőtt megismerkedhetett volna vele. Azt mondták, hogy gránátzilánkot kapott. Az elől nem ér semmit a fedezék. Ráeszmélt, hogy tulajdonképpen nem is volt olyan nagy biztonságban az éjjel. Elvégre gránátzilánk őt is érhetne volna, és akkor ma őt takarták volna le köpennyel. A százados most az mondaná, nem is ismertem ezt az új hadapródjelöltet. Elvinnék hátra.

Visszajött a vonalba, az emberekhez. Egész éjjel minden aggodás nélkül végezte a dolgát. Mintha éppen valami szorgos ügyet kellett volna lelkiismeretesen elintézni. Most egyszerre meglepte valami szorongás. Így van ez? Hát én is benne voltam? Persze, hiszen jöhetett volna akna, gránát, talán lövés is. Ennyi az egész? Még mikor nincs is harc? Vagy ez harc volt?

Ki kellett nézni a mezőre... Tavasz van... Zöldül...

Az emberek még álmosan és megtörve is feléreznek a földszagra... Csillogó szemek a lövészárók nedves falára merednek. Csobog a kis csermely... A drótok között a búzavetés és a hullák hasa zöldül... Tavasz...

Kint maradtak az első vonalban, felváltották a régieket. Azok tartalékba vonultak. Ha az éjjel megint lesz valami, akkor azoknak is ki kell jönni. Az emberek közösen kaptak egy nagy fedezéket. Ő külön. De ez sokkal kényelmesebb volt, mint amaz ott hátul. Le kell feküdni, csak aki szolgálatban van, az marad ébren. Mindenkinek ki kell aludnia magát.

Madarak csiripeltek, a nap sütött, végignyúlt a szalmán.

Hát, Kamincki már nem érzi ezt a jó pihenést... Nem húzza le a csizmáját. Nem érzi, milyen jó az... Ámbár... Kamincki már mélyen alszik...

Néhány perccel előbbre van... Pár perc múlva ő sem fog érezni semmit. Akár Kamincki. Ámbár... Ő fel fog ébredni. És esetleg a szögesdrótokon is át kell majd vágni... A lángszóró működni fog, és meggyullad a haja, meggyullad a melle, tűz fogja pörkölni a mellét, és nem lehet eloltani... Köhögni és fuldokolni fog a mérges gáztól... A mellének olyan szaga lesz, mint tavasszal, mikor a szabadban a csirke tollát pörkölik... Fennakad a drótok között... Nem tud kimászni...

Csobog a csermely, és a szögesdrótok között a hullájának hasa zöldül, mint a búzavetés...

Kamincki jól elaludt... Már erre sem ébredne fel... Jó Kaminckinak. Nem megy golyó a szemébe...

Valaki költögette. Felnézett. Egy századosféle. Nem ismerte ezt a rangot. Valamilyen furcsa, négyszögletű csillag volt a gallérján. Vagy nem is négyszögletű, csak úgy látszik...

A furcsa százados megnyugtatta, csak feküdjön tovább. Igaz-e, hogy ügyvéd? Igaz. Miért fontos ez?

Csak maradjon nyugodtan a hadapródjelölt úr. Ne zsenírozza magát. Kun úr ajánlotta, tőle tudta meg a címét. Eljött hozzá, ide az első vonalba, egy bizonyos dolog miatt. Megengedték magasabb helyen, hogy idejőjön. Megengedték, hogy megbeszélje vele a dolgot.

Milyen dolgot? A farkasvermet, melynek alján hegyes karók ólálkodnak? A golyót, mely a tüdeje felé tart? A kénkövet, melyet

a lángszóróból a nyakára irányítanak? A kaszáló géppuskát, mely a lábait pályázza? A szilánkot, ami a homlokán beszalad? Milyen dolgot?

A százados elmondta, hogy folyik egy per ellene, feljelentették a hadbiztosságnál. Vizsgálat indult ellene. Élelmező százados, gazdasági százados. Elmagyarázta neki, mert látta, hogy nem érti a rangját. A százados azt mondta, hogy ezt a dolgot a hadbiztosságnál el kellene húzni. Ha ügyvéd, értenie kell ehhez.

Miért kell elhúzni?

Azért kell elhúzni, mert állítólag hiány van. Csak a legközelebbi támadásig kell elhúzni...

– Miért? Hisz ma éjjel is volt támadás...

– Dehogya... Ez nem volt támadás. Ez csak csetepaté volt. A komoly támadás nem késhet sokáig, néhány hétről van szó mindössze. Ha el lehetne húzni néhány hétig, akkor a hiányt igazolni lehetne. Akkor megmenekülne...

A százados megmenekülne, ha egy komoly támadás lenne... Mert a ma éjjeli nem is volt komoly. De ha egy komoly támadás jön, akkor még ki van megmentve? Akkor ezer darab Kamincki megy, és a gazdasági maradhat.

– És mit kellene tennem?

A százados mosolygott.

Furfangos periratokat kellene készíteni, amire a hadbírószágtól válaszolnának, és amire aztán mi is válaszolnánk. Pár hét az egész...

Megtudta, hogy egy gazdasági embertől sok függ. Ő rendelkezik a tej, a butéliás borok felett. Ő osztja a tisztii ellátmányt, és tőle függ... Lehet jobb, lehet rosszabb... Neki sok minden szabad. Ha vállalja a periratokat, akkor egész kényelmes beosztást kap, és majd keresztülviszi, hogy sokkal hátrább szolgáljon... Majd meglátja. Nem fogja megbánni. Kun úr nagyon ajánlotta a doktor urat...

A derék Kun úr. Hát mégis tud valamit. Megmutatta, hogy még a harctéren is, az ellenség előtt is. Igenis, szólt Linsingennek.

Szólott az orosz nagyvezérkarnak... Itt van. Szólott. Ilyen hatalmasan... De mi lesz a többivel? Milyen többivel? Akik verekedtek, mikor a frontra meneteltek? Abban a pillanatban, mikor át kellett volna hogy hassa őket a nagy pillanat? Akik pofozkodtak a szent révület pillanatában? Nem is ismeri őket... De most ott fekszik Kamincki a köpenyével letakarva, és Síposnak fűrészelik a lábát... Komoly támadás lesz, és halálos szorongással fognak csúszni az emberek, ő pedig hátul fog szivarozni, és fogpiszkálóval fogja szűrni a szivart, hogy szeleljen... Lehet ezt?...

– Elvállalom, százados úr...

Különben is kell egy zászlóalj-élelmező tiszt, és az ön lesz. Valaki úgyis kell. Mondjuk, ön fogja a tiszt menázst vezetni. Az lesz a legjobb. Valaki oda is kell. Azért kijöhet ide is, de nem kell forszírozni...

A tűzkeresztség délutánján hatalmas aktacsomóba mélyedt, és érdeklődve olvasta az élelmezési diktátor lopásainak terjedelmes leírását. Éjjel csend volt, és mikor megvizsgálta a figyelőket meg az őrsöket, sietve jött vissza a fedezékbe, szorgalmasan kezdte szerkeszteni a válasziratot. Majd hiszen! Lesz min törni a fejét a hadbiztosságnak.

A fedezéke előtt valami zajt hallott, de azért még leírta a hevenyészett asztalra kiterített papírra:

– Téve-tagadva, tekintetes hadbiztosság...

A zaj ismét felmorajlott, kiment, körülnézett, és egy hordágyon megismerte Peti Sándort, akit azelőtt félórával ellenőrzött a fülelőben. Peti Sándor egy hordágyon feküdt, és úgy látszott, alszik. A villanylámpája fényét odavetítette és kérdezte, mi az?

Peti Sándor fejét elfordították, és akkor látta, hogy az egyik arca le van szakítva.

Az egyik oldalán Peti Sándor volt, de a másik oldalán nem volt kis fekete bajusza, nem volt szemöldöke, nem volt füle, nem volt halántéka. A másik oldalon csak a véres fogsora maradt meg Peti Sándornak, és a másik oldaláról nem lehetett megismerni, hogy szárnytisztos.

Peti Sándor szárnytisztet, akinek kilátszott a véres fogsora, és az arca olyan volt, mint egy fogorvosi reklám, szintén nem kérték számon. Csak jelenteni kellett.

– Egyszer majd engem is jelenteni fognak – gondolta. – Az őrmester majd megnyálazza a ceruzáját, egy karikát vagy egy kis ferde keresztet tesz a nevem mellé. A főhadnagy tintával fog írni, a stábnál gépírással jelentik tovább. Pesten a listában nyomtatva fogok szerepelni. A táviratot az öregasszony viszi a Vécsey erdőn keresztül, és a Deákné kocsmájánál megkérdik az öregasszonyt, mi újság. Azt fogja mondani: semmi, egy táviratot viszek ide a faluba, de Sepsyéknél az a nagy debella lány összeadta magát egy csendőrrel, most el fogják küldeni...

Összecsomagolta a gazdasági százados aktáit, ment be a tisztí étkezőbe. Még nem volt ott, ismerkedni akart a bajtársakkal.

Négy fiatalember volt ott, mindnek hosszú szakálla. Miért járnak ezek szakállal? Hiszen ő ma reggel is borotválkozott. Megtudta, hogy szabadságra készülnek. Egyszer csak kapnak szabadságot, és akkor ilyen hadi ábrázattal akarnak haza megérkezni. Nem nagy örömmel fogadták. Valami kis hűvösség volt benne, ahogy kezelték. Az egyik megkérdezte tőle, hol fog ebédelni? Ahol ti, mondotta őszintén, de azok kellemetlenül néztek össze. Végre az egyik megszólalt.

– Ezt meg kell először beszélned az őrnagy úrral. Neked nem jár tisztí étkező, azt külön kihallgatáson kell kérni.

Megsértődött. Összecsapta a bokáit. Meghajtotta magát, kiment a tisztí étkezőből, ahol már meg volt terítve, és ahová már jött a kanyargó lövészárókban a zászlóalj többi tisztje is.

– Mégis furcsa, hogy így megsértődtem... Először Kamincki, azután Peti, Sipos. Gránát hullott az éjjel, meg géppuska csaholt, céloztak rám a sötéten át. A feleségem talán mindenkorra elbúcsúzott tőlem, nem látom, hogy nő a kisfiam... Megsértődtem a főzelék miatt, és írom a tekintetes hadbiztosságnak a periratot...

A muzsika most kellemetlen hangulatban találna... Jó, hogy nincs támadás...

Délután behívták a zászlóaljhoz, az őrnagy kezét fogott vele. Nem tegezte, magázta. Azt mondta, hogy vezesse rendesen a tiszt étkezőt, az utóbbi időben mindig marhaszelet, burgonyapüré, marhaszelet, burgonyapüré. Ezen okvetlenül változtatni kell. Nem lehetne valami zöldséget szerezni? Nem baj, ha konzervzöldség is. Azután igyekezzen ezt a márkát beszerezni a borból, a trénnél van, csak ki kell erőszakolni. Általában reméli, hogy az egész helyzet meg fog változni. Igen sok bizalommal van a doktor úr iránt. Tudja, hogy a doktor úrnak a gazdaságis a lekötelezettje. Csak rámenni! Nem sajnálni! Az még a bőre alatt is prágai sódort őriz! Szoritani kell. Új világ kezdődik, új korszak. Eddig ki voltak szolgáltatva a gazdaságisnak. Most aztán rámegeyünk. Nem kell sajnálni. Az éjjel nagyszerűen viselkedett a doktor úr. Felterjesztette másodosztályú ezüst vitézségi éremre. Nagyon kell vigyázni. Kell csinálni egy heti étrendet előre. És ha lehetne...

Az őrnagy úr hangja megreszketett.

– Ha lehetne tejet szerezni...

– Okvetlenül lehet.

– De nem konzervtejet. Azt utálok. Igazi tejet, friss tejet...

– Lehet, őrnagy úr. Majd hozok egy tehenet. Aztán majd hátul legeltetjük.

A tiszt étkezdében – mikor megint bement – már tudták, hogy valami ördögi protekciója van. Most már nem feszélyezte őket, hogy még egy jogosulatlan kosztoló fogja rövidíteni a porciójukat. Azt mondták, hogy most már ott tartózkodhat, ahol akar. Az őrnagy biztosan másra bizza a szakaszát, és neki csak a kosztra lesz gondja. Ott lehet, ahol akar. Akár ki se kell jönnie a vonalba.

Délután szekér jött érte, elvitte vagy hat kilométerrel visszafelé, a gazdasági százados birodalmába. Átadta a periratokat. A gazdaságis azt mondta, mikor elolvasta, hogy kitűnő, becsületes munka. De le kell gépeltetni. Elhozták Kun urat.

Éjjel, mikor a front felől apró villanások látszottak az ablakon át, és egy-egy távoli ágyú dörgött tompán: nádfonatú széken ült, Memphis cigarettát szívott, és diktálta Kun úrnak a periratot.

A hadbiztosságtól bizalmas értesítés jött. A perirat jól sikerült. Vissza se ment az első vonalba addig, amíg ez az értesítés meg nem jött. Két napig kellett rá várni, de akkor aztán mindent követelt a századostól. Tejet. Tehenet vagy friss tejet mindennap. Palackozott borokat. Színes pálinkákat. Eszébe jutott, hogy mogoró kell neki. Mogorós téisztát akar csináltatni. Ha nincs, hozzanak Luckból, ott van. Csokoládé. Vanília. Minden. Zöldségkonzerv. Ami eszébe jutott. Adjanak neki szakácskönyvet. Ha nincs, szerezzenek.

Zsarolta a gazdasági századost.

Mindent kapott, és a gazdasági százados mosolygott.

Azt mondta, hogy nem tud olyat kitalálni, hogy ne legyen. Ha nincs, meg lehet szerezni.

Megpakolva, megrakott szekérral érkezett vissza a frontra. Hozta a heti étlapot, és a kis szakállas hadapródjelöltek meg a szakállas tisztek hitetlenül csóválták a fejüket. Azt mondták, hogy ezt eddig ellopták tőlük.

Az őrnagy bevitte a szobájába. Akkor kivett a zsebéből egy üveget, és azt mondta az őrnagynak, hogy minden reggel az asztalán fog állni egy ilyen üveg, tele friss tejjel.

Az őrnagy azonnal kivette a dugót az üvegből, és töltött. Mhón itta a friss tejet, és utána behívta az adjutánsát.

Amíg az adjutáns jött, elgondolkozva és boldog hallgatással járkált az őrnagy fel s alá. Az adjutáns bejött, tisztelgett, az őrnagy pedig rendelkezett:

– A hadapródjelölt úr még mindig nem kapta meg huszonhatodikai vitézségéért az elismerését. Ki tudja, mikor fog lejönni? Elő kell terjeszteni előléptetésre. Az hamarabb megy.

Kiment az első vonalba, sétált a lövészárookban, és bement az egyik szakaszhoz, a fedezékbe. Egyesek földre szórt szalmán aludtak, mások pipáztak. Csönd volt, füst és tömegszag. Fojtó

szag és fojtó csönd. A homályban egy katona kezében valami lángolt, percegett. Fapálcikára tűzve apró szalonnadarabok, a kis szalonnaszemek között papiros. A papirost meggyújtotta a katona, és a lángtól perzselődött a szalonna, az sercegett.

A lángnál egyszerre elálmélkodott. A Csutor fia volt. A János. Idegen szakasznál volt, ezeket nem ismerte.

– Hát te vagy az, János?

– Én.

János sem örömet, sem meglepetést nem mutatott, jóformán rá se nézett.

– Na látod, János, hogy én is kijöttem.

– Ki – mondta János, és ekkor már ránézett. Enyhe elismerés sugárzott a szeméből.

– Aztán miért gyújtogatod ezeket a papírokat?

– Füstölöm a szalonnát.

– Miért füstölöd?

– Mert olyan büdös, hogy nem lehet megenni. Hát egy kicsit befüstölöm. Így nem érzik olyan nagyon. Mind így csináljuk.

Adott Jánosnak egy konzervet, azt mondta, majd gondja lesz a kosztra. Kérdezte, nem üzen-e haza valamit. Ír haza, ha akarja. Megírja, hogy találkozott vele. Majd megmondják a feleségének, írjon?

– Nem kell írni – mondta János. – Tudja a feleségem, hogy itt vagyok.

– Nem baj, de megírom, hogy egészséges vagy. Hogy én is itt vagyok.

János furcsán, kényszeredetten mosolygott. Legyintett a kezével.

– Nem kell írni semmik

Visszament a tisztí étkezdébe. Ott már uzsonnára terítettek. Az őrnagy is ott volt. Odament hozzá.

– Őrnagy úr kérem, igyekszem a honvédek kosztját is feljavitatni. Azt hiszem, sikerülni fog...

Az őrnagy ráncolta a homlokát.

– Nem kell, fiam, olyan nagy hősnek lenni. Aki sokat vállal, az aztán semmit sem végez el rendesen. Maga éppen elég szép szolgálatot tett eddig is. Meg vagyok elégedve, nem kell erőltetni a dolgot.

A fiúk egy kicsit mintha kedvetlenek lettek volna. Különösen ketten. Jóformán szóba sem akartak vele állani. Meg is kérdezte, talán valami baj van?

– Van.

Kiosztották a színes pálinkákat, és akiknek ánizsos jutott, azok mérgesek voltak.

– De hát mindnek egyféle márkája volt. Bacewsky likőr...

– A márka egyforma volt, de hogy lehet egy hadnagynak ánizst adni, mikor egy hadapród narancsot kap? Tiszta slendrián-ság és froclizás...

Megígérte, hogy aki ánizsost kapott, annál kipótolja. Bízta benne, és azt mondták, ha tényleg így lesz, akkor nincs semmi baj. De aztán így is legyen!

A gazdaságistól kicsalt ötven konzervet annak a szakasznak, amelyikben a Csutor fia volt. Többet nem lehetett. Azt mondta a gazdaságis, az ilyesmi már nehezebb dolog. Nem is erőltette, mikor látta, milyen nehezen megy. De egyelőre valami olyan kéz-dörzsölő maga-megelégedettséget érzett.

Hogy milyen jót tett.

Milyen jó szíve van...

Arra eszmélt, hogy végtelen gúnyosan, és lenéző mosollyal jön fel belőle: talán azt tetszik várni, hogy hírlapilag nyugtázzák? Benne legyen az újságban?

Arra eszmélt, hogy restellkedik és pirul az egész jótékony-sági roham miatt. Segélyezett egy koldust.

Fogja, jó ember.

De aztán ne lássam jövő nagypéntekig...

A gazdaságis azt mondta, hogy valami nagy meglepetést készít neki. Valami igen kellemes meglepetést. Azt is mondta, hogy a támadás már nem késhet soká, és hál' Istennek a dolgok rendben vannak. Azonban kellhet még egy perirat. Legfeljebb egy.

A meglepetés tényleg megérkezett. Úgy látszik, a hadbiztonságtól megint jött valami bizalmas értesítés, mert a gazdasági százados egy napon behívta, és elégedetten mondta, hogy most már nincs semmi baj. Eddig nem akarta elárulni a meglepetést, mert azt hitte, minden nap szükség lehet rá, de most azt mondták, hogy ez az egy perirat legalább két hónapra elegendő. A meglepetés az, hogy hazaküldi egy hétre. Jelenteni fogja, hogy a tisztí konyhát nem tudja méltóan ellátni, és kieszközli neki, hogy hazaküldjék nyolc-tíz napra bevásárolni.

Délután már hivatta is az őrnagy. Közölte vele, hogy okvetlen haza kell mennie, és lelkiismeretesen el kell végeznie a feladatot, amit rábíznak. Pestre kell utaznia. Még ma este megkapja az iratokat, és holnap reggel már indul is.

Egy óra múlva tele volt megbízásokkal. Répásnak a fényképezőgépét kellett hazulról elhoznia, a Mitics gránátból faragott tintatartót küldött vele haza. A legénye arra kérte, hogy a trikóját és a téli csizmáját adja postára Pesten. Az őrnagy két hatalmas ládát bízott rá, ezt személyesen kellett átadnia az őrnagy feleségének. Fridek főhadnagy behívta a fedezékbe, ahol első este kérdezte tőle, vajon jó katona-e? Fridek főhadnagy ezúttal ismét tartalékban volt a századával. Már egy kicsit meleg volt, április közepe, de Fridek főhadnagy még mindig azt a betyáros fehér báránybőr huszársapkát hordta. A főhadnagy könnyezett, és azt hajtogatta: szegény jó drága kis feleségem, szegény jó drága feleségem...

– Elviszed neki ezt a levelet. Ahogy átmegy a Margit hídon, bekanyarodsz balra, mindjárt megtalálod a házunkat...

A főhadnagy szeméből ömlött a könny.

– Megírtam a feleségemnek pontosan. De megmondom neked is. Okvetlen vetessék le magukat, hozd magaddal a fényképet. A kislányom, a Jucika is legyen rajta. Aztán aznap, mikor elindulsz vissza a frontra, küldj el a csomagért. A feleségem küld veled egy csomagot, arra, nagyon kérlek, vigyázz. A feleségem specialitása a datolyás máj. Fog küldeni veled egy datolyás májat is. Majd te is megkóstolod. Ilyet még nem ettél, amióta a világon vagy...

Fridek főhadnagy zokogott, ő pedig arra gondolt, hogy datolyás májat tényleg nem evett még.

Utazott vissza.

Megint látta a katonasírokat, megint látta az országhatárokat, látta a kis falukat zöldellő határaikkal, gyanútlan kecskéikkel, cinikus teheneikkel. Bölcs komondorok feküdtek a házak előtt, és egy-egy állomáson felháborító pedantériával tisztelgett az állomásfőnök a vonatnak.

Nyílt parancs volt a zsebében, abban pontosan meg volt jelölve az útirány. Krakkó felé kellett mennie. Nem volt szabad hazalátogatnia. A családjának még az útról sürgönyözött, hogy menjenek Pestre, pár napig együtt lesznek.

Mikorra a megbízásokat elvégezte, megérkezett a felesége meg a kisfiú. A nagy örömbe valami feszélyező leplezés vegyült. Valamiről nem lehetett beszélni. El kellett hallgatni valamit.

Nem is beszéltek róla. Arról, hogy ott künn mi van.

Forrón és szomorúan örültek egymásnak.

Járták a várost, benéztek kávéházba, cukrászdába. A Hauer-nél színiönvendékek uzsonnáztak, a Váci utcán monoklit hordtak, Hangli előtt kint ültek, csevegtek, pletykáltak. A monoklis ember éppen úgy hordta a monoklit, mint békeidőben. A Dunaparton éppen úgy pletykáltak, mint a békevilágban. Az emberek szótára valamit bővült. Nem mondták: Jancsi letette a szigorlatot. Azt mondták: Jancsi a fronton meghült. Most a Tátrában van. Talaly a jégpályán hült meg Jancsi. Most a fronton fázott meg, de

tavaly is a Tátrába ment gyógyulni. A színházak hátsó kapujánál gavallérok várták a nőket. Új pincér volt a New York Napoleon-szobájában meg a karzaton. A régiek elestek, fel kellett őket váltani. Mindenféle akciók voltak. Jótékonyági tündérek dolgoztak. Ezeket azzal gyanúsították a délutáni kávé mellett, hogy lopnak. De gyanúsították az irgalmas ápolónőket is, ezekről azt mondták, hogy férjhez akarnak menni. Vagy még rosszabbakat is. Csak hogy ezeknek még külön lapjaik voltak, ahol a fényképeik megjelentek, ahol dicsérték őket.

A lapokban általában egészen érthetetlen dolgokat írtak a frontról. Kezébe vett egy újságot, és ott úgy írtak egy frontfürdőről, mintha az egész front Yperntől a Fekete-tengerig csak fürödne és tisztát váltana. És mindenkinek az volt a legnagyobb gondja, hogy elméseket mondjon a szerkesztőnek, és holnap győzzön.

Öt-hat típusú katonát ismertek odahaza.

A lapokból az ember valahogy úgy képzelte, hogy vannak katonák, akik érzelmeseket mondanak, aztán rajongva állnak az ellenséges szuronyok elé. Ugyanezek másnap megsebesülnek vagy meghalnak. Ezek a megsebesülések és meghalások mindig valahogy úgy voltak leírva, mintha az illető megrendelte volna magának. Mintha csak tőle függene. És mindenféle szószokkal volt leöntve: a front tetve, a nedves és ázott emberek. A kishitű és kártyázó, hörgő, iszákos, tehetetlen, megbillent egyensúlyú, rángatott, lázas, haldokló, drótok közt rothadó, reménykedő, dermedten reszkető millió meg millió ember. Mintha valami nagy testvéri közösség lendítené őket előre, mintha egyetlen gondolat gyúrta volna őket össze, szoros, örökös, magasztos masszába.

A Váci utcán sétált a feleségével. Egy őrnagy jött vele szemközt, tisztelgett neki. Az őrnagy ránézett, és odajött hozzá.

– Hol a kardja, hadapródjelölt?

Valóban, kardot nem hordott az utóbbi időben.

Kardra semmi szüksége nem volt. Nem volt benne semmi harag, ő maga is elcsodálkozott. Igen, hol is a kardja? Voltaképpen karddal kellene mutatkoznia.

Az őrnagy faggatta.

– Talán betegállományban van, hogy nincs kardja? Mutassa az igazolványát.

Az utca népe köréjük gyűlt, és kíváncsian várták, mi lesz.

Nem gondolt semmi iróniára. Nem gondolt arra, hogy valami kihívó feleletet adjon.

Az utca népe, meg kell adni, nagy részvéttel és erős rokonszenvvel csoportosult köré. Dühösen néztek az őrnagyra, aki parfümös volt, lakkcipőben volt, és elegánsan, cingáran, mint egy hetyke világfi sűrgette. Ő meg csizmában, nagy ormótlan sárga csizmában, a sapkáján kis réztábla. A réztábla büszke felírása: IV. Armée. Egy kicsit ernyedten, fáradtan, tétován és csendesen szólalt meg az izgatott csendben.

– Kérem, őrnagy úr... Én a fronton sem hordok kardot...

Az emberek szeme felragyogott. Biztató mosolyra ferdültek a szájuk. A csend még feszültebb lett, és akkor már bátrabban folytatta:

– Nem tudom, tudja-e, őrnagy úr, hogy a fronton nem hordunk kardot? Azt hiszem, a Váci utcán sincs mitől tartanom. Azt hiszem, biztonságban vagyok kard nélkül is...

Az utca ordított. Éljenzett.

Egyszerre feloldódott egy csomó feleségnek, gyermeknek, apának, testvérnek, lógásznak, besorozottnak, rejtőzködőnek, dekkolóknak a félelme, szorongása, ki nem mondott rejtett, leplezett indulata.

Az őrnagy még csak a nevét sem írhatta fel. Mennie kellett, ha nem akart botrányt. El kellett tűnnie, mert ha nem siklik ki gyorsan a tömeg közül, ebben a hirtelen támadt atmoszférában egészen furcsa és új bacillus szaporodhatott volna el rettentő gyorsasággal. Így csak egy kis epizód maradt, amit mosolyogva és lelkesen terjesztettek. Éppen olyan lelkesen, mint azt, hogy a huszadikára virradó éjjel sikerült a Kol-Malin felől megindult támadást kevés veszteséggel visszaszorítani.

Az emberek valahogy úgy képzelték, hogy van egy beteg-

stand, egy bizonyos mennyiségű hullaállomány. Talán azt is hitték, hogy akinek ma lemetszik az arcát, holnap felragasztja, és más beosztásba téteti magát. Azt kellett hinniök, hogy a halottak is feltámadnak. Máskülönbem nem varrták volna olyan szenvtelen buzgósággal a fehérmeműt. Nem epedtek volna olyan következetesen a nadrágszállításért. Persze egyeseknek az volt a beosztásuk, hogy nadrágot varrjanak. A lányok randevúállományban vannak, és kötelesek mosolyogni a katonákra, meg kell hatódnium, ha sebesültet látnak. Az a beosztásuk, hogy meg legyenek hatva. Mindenki teljesítse a kötelességét. Az is, akinek szalonnát kell pörkölnie a nedves fal mellett, az is, akinek vicceket kell mondania a kávéházban. Megdöbbenő ez az egység. Ilyen egységes világnézet még nem volt.

Nem tudják, hogy minden katonának külön sorsa van. Még a katonának magának sincs egységes sorsa. Nem biztos, hogy a keze holnapra nem kerül a szemétdombra. Viszont a melle akkor újabb díszet kap. A kéz a szemétdombon rohad, és a mell élvezzi a dicsőséget. Büszkén feszít.

Neki az volt a beosztása, hogy pár napig a feleségével legyen, és újdonságot vegyen a vásárcsarnokban a tisztí étkezdének. Meg hogy elintézza a komissziókat, amiket rábíztak.

Végezte pontosan.

Megmondta az édesanyja, hogy mindent pontosan el fog végezni, amit rábíznak. Lelkiismeretesen.

Utolsó nap elhozta Fridek főhadnagy feleségétől a csomagot a datolyás májjal, a fényképpel és Répásnak a fényképezőgépet. Ismét búcsúzott a kis családtól. Arról a bizonyos dologról nem beszéltek semmit. A feleségének meg a gyermeknek az volt a beosztása, hogy várják. Hogy szomorúak legyenek, és sajogjon a szívük. Hogy reszkessenek érte. Ki osztotta ki nekik ezt a szerepet? Mindegy, ki volt osztva, vállalni kellett.

A pályaudvaron végtelen bánattal, nehéz szívvel megölelték egymást. Sokáig csókolta a kislíút, és beszállt a vonatba Krakko felé.

Szállt a vonat Lublin felé, és lengyel légionáriusok képeslapokat címeztek a vasúti állomásokon. Szép történeteket kellene tudni Lublinról, sokszor fordult elő a neve. Olyan patinás neve van, de semmi nem jutott eszébe Lublinról, mely a messzi dombon látszott. Utolsó nap levelet kapott Fridek főhadnagytól, melyben arról értesítette, hogy megjött a hadapródi előléptetése. Bélyegzőt is tett Fridek főhadnagy a levélre, és azt írta, hogy azonnal felvarrhatja a rangját, a levéllel igazolhatja magát, ha szóba kerülne.

Egy kis öröm volt ez a hadapródi előléptetés, némi pénzt jelentett. Ha sokáig tart a háború, még spórolhat is belőle. De ő is vitt mindnek valami örömet a frontra. Átadta az őrnagy ládáit, elhozta Répásnak a fényképezőgépet, vizs borsókonzervet meg konzervbefőtteket, meg vizs fiatal karalábét meg pisztrángot olajban, ementáli sajtot, szalámit. Meg igen, a fényképeket is viszi Fridek főhadnagy úrnak, meg a datolyás máj is ott van a csomagban. Ezt a legény viszi a harmadosztályú kupében. Derék sváb fiú, mindent rá lehet bízni. Schwarzkopf vigyáz a fényképre meg a datolyás májra. Visszafizeti azt a kis örömet, amit Fridek küldött az előléptetéssel. Kár, hogy szegény mamát meg apát nem lehetett meglátogatni, és úgy látszik, ők sem jöhettek. Azt hiszik, valami nagy biztonságban van a fronton, pedig holnap kidobhatják, és akkor esetleg ebben az életben nem találkozhatnak többet. De miért dobnák ki? Éppen most, mikor mindenkinek fog valami szívesseget tenni, mikor feljavítja a konyhát, mikor...

Schwarzkopf jött a vagon folyosóján feléje, és szokatlanul szertartásos volt. Összecsapta a bokáját előtte.

– Hadapród úr, alázatosan jelentem, megették egy csomagot...

– Mit csináltak? Mit ettek meg?

– Egy csomagot, ami rám volt bízva, megették...

– Hogy ették meg? Kik ették meg? Miért ették meg?

– Az éjjel, amíg aludtam, a csomagot kibontották, és megették mindazt, ami benne volt. Más bakák is utaznak a vonaton, azt hitték, az én csomagom, és megréfáltak. Megették azt a csomagot, amit Fridek főhadnagy úr feleségétől hoztam...

A fejébe nyilallott. Otthagya Schwarzkopfot, bement a kupéba.

Fridek előre csámcsog a volhiniai harcmezőn, és kémlel nyugat felé. Várja a csomagot, a datolyás máját. Mit mondjon? Hogy fogjon hozzá? Talán nem lesz nagy baj. Talán vesz valami csemegét Luckban, és azzal pótolja. Dehogyan lehet azt pótolni...

Bátorította magát. Legyen esze, hadapród úr. Ügyvéd úr, az Istenért, legyen esze! Hát hogy gondolja? Hiszen háború van, csata van. Fogorvosi reklámokat temetnek, és a domb mellől visszalőnek a céltáblák. Vékony acélgolyók szaladnak az ember után, és a betongerendákat feldobja a robbanás. A pásztorfiú nem meri hazaüzenni, hogy egészséges vagyok, kedves szülém. Dinamitot őriz a pásztor a búzavetés mellett. Tűzpiros fűrtök hullanak az emberek közé, és leszakadnak csizmástól a lábak. Mosolyogjon, hadapród úr. Ágyúcsőre tábortűz világít, hadapród úr. Yperntől a Fekete-tengerig birkózik és vonaglik az irdatlan gyűlölet, és nyírfakereszt fehérlik a katonasírokon egész Ukrajnában. Mit akar a datolyás májtól, hadapród úr? Miért nem nevet, hadapród úr?

Egy osztrák hadnagy jött a következő állomáson a fülkébe. Beszélgetni kezdett a hadnaggal, és elmondta neki kényszerezett nevetéssel, hogy otthonról jött, megy vissza a frontra, és egy datolyás máját küldött a századparancsnok úrnak a felesége, de az úton megették a katonák. Kellemetlen... Érdekes, mi?

A hadnagy szemüvege felől gyanúsan nézett rá, s azt kérdezte, hogy éjjel történt a dolog?

– Éjjel történt, meg akarták tréfálni a társak a legényemet, akire a csomagot bízam, és megették.

A hadnagy nagyon komolyan csóválta a fejét, és azt mondta ridegen, hogy vigyázni kellett volna, ennek nem lett volna szabad

megtörténnie. Általában a felettesek parancsát mindig lelkiismeretesen kell teljesíteni, de a fiatalok soha nem elég óvatosak. Vele ilyesmi nem történhetne meg, ő minden feladatot egyforma pontossággal old meg, és be kellett volna hoznia a csomagot a kupéba magával, akkor biztosan nem történt volna meg a katasztrófa. Azt mondta a hadnagy, hogy kátasztrófe.

Elkezdett magyarázni a hadnagnak, hogy milyen kilátások vannak. Lehet, hogy már támadnak is az oroszok, és hogy a szakaszában veszteségek voltak, és hogy előterjesztették kiszűstre, és hogy milyen bolond huszárrohamok voltak eleinte a háborúban, és hogy a legénységet el kellene látni rendszeren, és hogy nagy ütközetre van remény, ha hátraszorítják a csapatot, akkor a keskeny dorongúton nem fognak tudni az emberek menekülni, bele-szorítják egymást a rokitnöi mocsárba, el fognak ott pusztulni, mert mind egyszerre fog nekirohanni, és a keskeny dorongúton nem fognak elférni, bele fognak esni a mocsárba, egész tömeg fog a mocsárba zuhanni, és meg fog fulladni...

A hadnagy azt mondta, hogy ez mind nem zárja ki azt, hogy a századparancsnok csomagjára vigyázni kell, és ilyet nem lehet kimagyarázni. A legényeket is meg kell büntetni, de a felelős mindig a parancsnok.

Minden gondolata elhagyta. A talpától a hajáig érezte a felelősséget a kárbament csomagért, egész éjjel nyugtalanul hánykolódott. Már nem is nézett ki, mikor reggeledett, nem volt kíváncsi, mikor pályaudvarra futottak be, nem jutott eszébe sem a gyerekek meleg, puha arca, sem az asszony nedves szemei, sem az, hogy az anyját meg az apját nem láthatta. Didergett, mit fog mondani a főhadnagy.

Bolondság. A lapokban írják, hogy Bruszilov megkezdte ofenzíváját, és Luck irányában pergőtűzzel pusztítja a drótakadályokat. Mindenáron áttörést kísérel meg, de hős katonáink rettenthetetlen ellenállásán megtörik az orosz áradat.

Majd éppen a datolyás máj! Felnőtt ember. Szégyellhetné magát!

A gazdaságisok éppen pakoltak, mikor megérkezett. Luckon túl állandó tompa dörgés hallatszott a front felől. Azt mondták, ilyenkor minden percben készen kell állni. Mondták, hogy a fronton most meleg van, akinek nem muszáj, ne menjen oda.

Dehogynem megy. Azonnal továbbhajtatták a front felé, és minél közelebb ért, annál élesebb lett a dörgés. Nem lehetett pontosan elválasztani a puskaropogást a géppuskától, az aknák robbanásától, az ágyúdörgéstől. Tényleg olyan volt az egész, mint egy gigászi dobpergés. Végtelen és végzetes, hosszú és lélegzet nélküli, egyenletesen erősödő és félelmetesen gyorsuló dobpergés.

A fronton az emberek nem voltak kint. Hatalmas pincék voltak a földben, ezeket rókalyukaknak nevezték. Ezekben voltak az emberek, jó néhány méternyire a föld alatt. Egész századok, egész zászlóaljok, talán az egész front itt volt most ezekben a rókalyukakban. Csak egy-egy figyelő volt itt-ott. Azt mondták, amíg a pergőtűz tart, addig ott lenn lesznek, és csak ha a támadás jön, akkor kell kirohanni s védekezni. Ha a pergőtűz megszűnik, akkor azonnal kirohannak. Támadás előtt megszüntetik az oroszok a pergőtűzet.

A föld alatt összebújva, ideges várakozásban – különös és fájdó siralomház. Voltak, akik térdeltek és imádkoztak, voltak, akik ittak, voltak, akik – fuldokolva a rengeteg nikotintól – tovább szívták a pipát, a szivart vagy a cigarettát.

Az emberek igyekeztek mozdulatlanok, észrevétlenek maradni, de ez semmit nem használt.

Időről időre elhangzott pár név, és ezek a halálfélelemtől rogygató térdekkel, tehetetlen dacossággal és gyáva megadással botorkáltak kifelé, ahová a végzet kisorsolta őket.

Ki a napvilágra, ki az életelő dobpergésbe, a figyelők felé...

Az őrnagy nem volt ott. Azt mondták, hirtelen beteg lett, és hazautazott.

Azt mondták, új zászlóaljparancsnok van.

Ahhoz odament, hogy most jött meg a bevásárlásból. Hozott mindent...

Az új zászlóaljparancsnok nem volt őrnagy, százados volt. A földön ült és teázott. A földön ült egy összehajtogatott pokrócon és egy lepedőn, teáscsésze volt előtte, meg valami ételmaradék. Nem hallgatta végig. Azt mondta, hogy meri zavarni a fehér asztalnál? Ki tanította erre a civil viselkedésre? Majd meg fogja tanítani! És majd meg fogja tanítani arra, hogy az előléptetést jelenteni kell kihallgatáson! Hogy mer a szeme elé kerülni? Már hallott róla. Már mindent tud. Majd ellátja a baját. Most menjen a szeme elől. Majd utánanézi a dolgainak.

Leforrázva ment el. Kereste Fridek főhadnagyot a föld alatti gyér világosságánál. Legalább a fényképet odaadja neki, meg a felesége levelét.

Fridek főhadnagy meglátta. Elhúzta, félrehúzta és intett neki, hogy menjenek a szegletbe, ahol nem látja a százados őket.

Átadta a fényképet, a levelet. Fridek főhadnagy olvasta a levelet és ellágyult. Nézte a fényképet és ellágyult. Reszkető hangon és meghatva azt kérdezte tőle:

– Hol van, fiam, a csomag? A datolyás máj...

Elmondta.

Fridek főhadnagy arca egyszerre elborult, a szemei vérben forogtak, a fogait csikorgatta. Túl a pergőtűzön, túl az emberek nyomorult összebújásán és reszketésén harsogott a hangja:

– Hitványság... A legaljasabb... Majd ellátom a bajod... Majd én ellátom a bajod... Majd én megtanítalak, ne félj... Még pártolni akartalak... Még én akartalak pártolni...

Ott állott a siralomházban számkivetve. Mint egy bélpoklos.

Látta, itt nincs helye. Felkereste Répást, odaadta a fényképezőgépet, és szédült felfelé a lépcsőn.

Kiment a rókalyukból, és elindult vissza a gazdasági százados országa felé.

A gazdasági századosnak elpanaszolta a fogadtatását. Az nemigen ért rá vele foglalkozni, parancsokat osztogatott, csomagoltatott, rendezkedett, számoltatta az alantasait, lázban volt. Költözködés előtt volt a gazdasági százados. Biztatta a gazdaságis, hogy legfeljebb holnap délig maradnak ott. Egyszerre azt mondta neki:

– Kérlek, el kell számolnod a pénzzel.

– Miféle pénzzel?

– Amit adtam bevásárlásra.

– Kivittem a dolgokat a vonalba. Valami itt is maradt...

– Nem úgy gondolom. Mit bánom én, mit vittél a vonalba!

Nekem számla kell. Nem hoztál számlát a kereskedőtől?

– Kinek jutott eszébe számlát kérni?

Mint valami föld alatti, fenyegető, titokzatos és káromló moraj zúgott messziről a front.

– Baj, hogy nem kértél számlát. Hát csak állítsd össze valahogy. Majd csinállok valamit. Aztán vigyázz, oszd be három hónapra, a hónapok napjait szorozd meg a tiszték számával, a végeredményt pedig a feljavítási összeggel, és így hozd ki az eredményt...

A telefon csilingelt.

A kapitány telefonált a rókalyukból.

Kérdezte, hogy a hadapród ott van-e, és mit csinál? És hogy merészelt parancs nélkül hátramenni? Azonnal vonuljon be, és jelentkezzen kihallgatáson.

A gazdaságis odaadta neki az egyik kagylót, de nem engedte válaszolni. Válaszolt helyette. Bemondta a telefonba, hogy a hadapródot be kellett rendelnie, mert még nem számolt el. Azután semmi esetre sem szeretné visszaküldeni, mert igen sok finom dolog van, amit még ki kell vinni a vonalba. Az éj leple alatt, mikor fedezve közeledhetnek, mellé ad pár embert, és beviteti a dolgokat a vonalba.

– Ementálit egyáltalán nem vitt a hadapród úr? – kérdezte naivan a gazdasági százasos.

– Nem. Ementálit egyáltalán nem hozott a hadapród úr, pedig arra volna a legnagyobb szükség. Főzni nem lehet, nem veszik hasznát a zsege zöldségeknek, ementáli nagyon kellene...

A gazdaságis hamiskásan kacsintgatott neki, letette a kagylót, és azt mondta mosolyogva:

– Ne törődj vele...

– Dehogynem törődök, hogyan törődnék, azonnal megyek ki a frontra!

A gazdaságissal már összelepedett, tegezték egymást, nagyon megbecsülte őt a gazdaságis. Most azonban rosszállólag csóválta a fejét, és meglehetősen ridegen rászólt:

– Hát, fiam, azt csinálsz, amit akarsz. Hanem addig nem mégy ki, amíg a számadás nincs kész...

Le kellett ülnie. Papírt vett elő és számolt. Az est lassan közeledett, és ő szorzott, összeadott. Erőltette a fejét, hogy jussanak eszébe a tételek. A karalábé. Mennyibe is került a karalábé? Azután a konzervborsó. Hogy vette? Kilóra vette? Tizedes törtekkel kellett volna osztania meg szoroznia. Nem ment. Csurgott róla a veríték.

Bement elkeseredve a gazdaságishoz.

– Százados úr, kérlek, én nem bírom ezt megcsinálni. Kifizetem az egész pénzt, amit kaptam. Még nem vettem fel a hadapródi fizetésem. Odaadom. Soha nem leszek ezzel kész.

– Fiam, a fizetésed azt vedd fel. Kikészítettem egy borítékba. Ez a tied. Tessék, alá kell írni. De itt nem a pénzről van szó. Én már ezt a számadást beadtam. Ez a tétel már el van könyvelve. Ezzel kell nekem elszámolnom, nem a pénzzel. A számadást kell beadnom. Annak meg kell lennie...

Felvette a pénzt, lesújtva vonalazott egy új ív papírt, és megint kezdte a fejtörést.

Este lett, és a messzi front mint egy szikrázó tűzmező rémlett ide az ablakon át. Egy-két kilométernyire a tréntől már grá-

nátok csapódtak le, és ezer meg ezer izzó szilánk repült az éjszakában.

Nyolcszor hat, nyolcszor hat, nyolcszor hat, ismételte gépiesen, és a szája vonaglott. Némelyik eredménynél próbát csinált, és akkor látta, hogy az egészet kezdheti újból. Egyetlen sor sem stimmelt. Jajgatás szűrődött be az ablakon át. Egy kocsi zörgött. Kiment és látta, hogy a sebesültek mint holmi ócska zsákok területnek el egymás hegyén-hátán a kocsiban.

Azt mondta a gazdaságis, hogy többnyire azok jajgatnak, akiknek csonttörésük van.

Vagy akik megőrülnek.

Ezt onnan tudja, mert egy bolond eset történt délután, megőrült a Kovásznai. Egyszerű tanyai ember volt, és itt dolgozott a trénnél. Kiküldték a konyhával a vonalba, s mikor egy golyó elzizzent mellette, minden ok nélkül megőrült. Ilyen esetek vannak.

Éjfél után megint telefonált a százados a rókalyukból.

Azt telefonálta, hogy lehet hozni az ementálit. Meg ha van, akkor szalámit és valami kenyérfélét is.

A gazdasági századosnak odaadta a számolást, amit addig összeszerkesztett. A gazdasági meg se nézte, azt mondta, hogy jól van. Azt mondta, hogy fog adni ementálit meg szalámit, és éppen ma sütöttek a pékségben, van friss kifli, azt is ad.

Órákig tartott, amíg összepakolták, amit ki kellett vinnie. Azt mondta a gazdaságis, most már úgyis mindegy, nem kell sietni. Azt mondta, hogy nagyon sajnálja, nagyon nagy szolgálatot tett neki. A trén is azonnal megindul, mihelyt megvirrad. Itt nem lehet maradni, ezt ő már jobban tudja. Mennek hátrafelé. Ami élelmet nem bírnak elvinni, azt el kell pusztítani. Reméli azonban, sokat elvihet. Ezzel megszűnt a hadbiztossági eljárás, mert most már tud igazolni mindent. Ezt várta. A támadást. Hogy egyszer mozdulni kelljen. Most aztán, ami hiányzik, az mind itt marad.

Elképedt. Hát hogy gondolja a százados ezt? Itthagya a posztot? És mit gondol? Ez képes azt hinni, hogy azokon a drótakadályokon emberfia átjöhet? Meg a futóárkokon, meg a géppuskatú-

zön, meg az ágyúk előtt, meg szuronyokon át? Vagy hogy azok ott a fronton megadják magukat? Mire számít ez a szerencsétlen gazdasági ember? Hiszen ez soha nem volt a fronton, ha azt képze-
zeli...

Visszaverik a támadást, és három nap múlva ismét minden úgy lesz, mint azelőtt.

Hiszen ha támadás van, jelentik a fülelők meg az őrség, kirohannak az emberek, megindul a birkózás, működni kezd a lángszóró... Érthetetlen.

A gazdaságis melegen búcsúzott tőle.

– Te, ha maradni akarsz, vagy velem akarnál jönni, én viszlek. A saját felelősségemre elviszlek. Majd kiküldök mást az élelemmel.

– Nem lehet, kérlek. Most már legfőbb ideje, hogy menjek. Senki sem kerülheti ki a sorsát, de meg nem is akarom...

– Nem üzensz valamit haza? Mit írjak a nevedben haza?

– Mit írnál? Majd írok én holnap.

Felvette a kagylót, és telefonált a századosnak a tűzvonalba, hogy csak most tud indulni. Igyekezni fog. Várni kellett a dologra, de friss kiflit is visz.

A százados azt mondta, hogy jól van. A friss kifli az nagyon jó lesz, annak örül. A fronton nagyon meleg van. Szerencséje, hogy így alakult a helyzet. Tessék szabályszerűen jelentkezni, mikor megérkezik. Majd meglátja, talán meg se fogja büntetni a sok szabálytalanságért. De mindenesetre siessen. Az úton gyűjtsák be a tábori konyhát, és mikor megérkeznek, legyen kész a legény-ségi koszt.

Hajnalodott és elindult a trénnel. A konyha lassan, lépésben ment, az emberekkel gyalog bandukolt a tábori konyha után. Friss, üde, boldog szél csiklandozta a nyakát. A kicsit felázott föld ruganyosságát érezte a talpa alatt, és a nyitott száján át tüdejébe ömlött a fű párás illata.

A trén lassan ment. Mindig találtak az emberek valami igazítani valót. Megálltak, azt mondták, most tüzet kell rakni a kondér

alá. Pizsmogtak. Hiába sürgette őket, tovább babráltak. Kinyitották a kondért, bezárták. Kavargatták az ételt. Azt mondták, nem jó, elaludt a tűz. Alig egy órányira voltak a fronttól, még lépésben is oda kellett volna érniük, és már négy órája jöttek.

Most értek a dorongúthoz, azon túl már ott volt a domb, a dombon túl az első vonal, rókalyukakkal, fülelőkkel, Fridek főhadnaggyal, akinek a datolyás máját megették az úton.

A mocsárban itt-ott cuppant valami, itt is, ott is fröccsent a hínáros víz. Azt hitte, békák ugranak a vízbe.

Egyszerre hatalmas sártölcsér emelkedett nem messze tőlük, és egy baka belefördült az iszapba.

A katonák megálltak, várták, hogy felbukkan. Aztán azt mondták: vége. Azt mondták, nem a békák ugrálnak, ezek becsapódások. Golyók csapódnak a vízbe.

– Mi volt az, hogy a mocsár úgy felfröccsent?

– Egy gránát volt, de dőglött...

A lovak ágaskodni kezdtek. Az őrmester kijelentette, hogy nem lehet tovább menni.

– Miért nem lehet?

– Nem akarnak a lovak. Visszafordulunk, és más úton megyünk.

A konyha nem várta a parancsát. Visszafordultak és otthagyták. A katonák is mind menni akartak a konyhával.

A konyhának nem parancsolt. Aztán lehet, hogy jobban tudják a szekérutat.

– De velem is kell jönni valakinek...

Senki nem mozdult.

Kivette a revolverét.

– Három ember velem jön, és mindegyik hoz egy zsákot. Kiflit, szalámit, sajtot...

A három baka előre poroszkált a dorongúton. Mindegyik hátán egy-egy zsák volt. Az egyik zsákban kifli, a másikban szalámi, a harmadikban sajt. Azonfelül a puskájuk terhe meg a hátizsájuk is nyomta őket. Minél közelebb jöttek a dombhoz, annál sűrűbben zizzent egy láthatatlan és szokatlan bogár. Tudta, hogy ez acélgolyó, és ami pengve sivít, az is acélgolyó. Ami az iszapot cuppogtatja, az is az. A bodros felhők a domb felett szilánkokat esőznek, a durrogás és dobpergés halálmars. És mégsem félelmetes. Talán, mert baj nélkül megúsza. A revolvért eltette. A bakák megadással mentek, nem volt szükség revolverre.

Furcsa. A revolvért ma vette ki először. A harctéren nem vette ki. Az ellenség előtt nem vette ki. Most vette ki először, a szalámi miatt. Persze, persze, a fegyelem miatt. De mégiscsak ma vette ki először, és hiába, mégiscsak az ementáli miatt...

Sütött a május végi nap, a katonák meggörnyedve cipelték a terhet. Ez az utolsó felismerés egészen megzavarta. Ezt jóvá kell tenni. Valamit tenni kell, ilyen terhet nem bír cipelni, ilyen mocokkal a lelkén nem mehet még a mennyországba sem.

Megállította az embereket.

– Lehet egy kicsit pihenni...

Hízelegve simogatta őket a szavaival, bocsánatkérően, s várta a békeséges visszhangot.

– Nem lehet most pihenni, hadapród úr... Ki kell jutni ebből a pokolból...

Sisteregve csapott le a mocsárba megint valami, és a láthatatlan erők kavarták, vágták az iszapteingert.

Megállás nélkül mentek, fújva, lihegve, izzadva, verítékezve siettek előre a katonák.

Átérték a dorongúton, a dombhajlat előttük emelkedett. Tőle pár lépésnyire fémtárgyak csillogtak a domboldalon. Vajon mik lehetnek? Rézgránátkupakok voltak. Örömmel ismerte fel a grá-

nátfejeket. Ezekből visz egyet emléknek. Az ilyenek csak úgy van értéke, ha az ember maga találja. Egyet okvetlenül elvisz emlékebe. Szaladt egy gránátkupak felé, nem akarta a bakákat ezért megállítani, majd utoléri őket. Szaladt, mintha egy pillangó után szaladna a gérci dombon, vagy mintha egy virág után szaladna a Vécsey erdő szélén. Gondtalanul, könnyen, vidám kis hétköznapi örömmel nyúlt a kupak után.

Megsütötte a kezét. Még forró volt. Másik után nyúlt. Az már hideg volt. Felvette és szaladt vissza a legényekhez. Nem látta őket. Körülnézett, hol lehetnek?

Egy friss gödörben gubbasztottak. Gránát vágta a gödröt.

Odarohant.

– Mi az, mi van itt?

A bakái megfogták, és a lábánál fogva lehúzták maguk mellé. A fejét lenyomták.

Mi történik itt velem?

A katonák izgatottan mutattak arra, a kanyarulat felé.

A kanyarulatban hosszú köpenyes emberek álltak. Lehetek vagy harmincan. Lehetek többen is, nem látszott több belőlük az útkanyarulattól. Hosszú köpenyben voltak, furcsa sapka volt rajtuk.

Alig voltak ötven lépésnyire. Mind odanéztek feléjük, és ordítottak, integettek nekik. Nem lehetett megérteni, mit akarnak.

És kik ezek? Miféle fegyvernem, hogy ilyet soha nem látott?

Puskájuk is van? Csak nem oroszok? És ha oroszok, miért hagyták meg nekik a szerelvényt? Miért hagyták náluk a puskát?

A hosszú köpenyes emberek közül kivált kettő, és feléjük közeledtek.

Egyik katonája hirtelen a fegyvertáskájába nyúlt. Kivette a revolverét, és kidobta a gödörből.

A hosszú köpenyesek előre tartott puskákkal közelítettek feléjük, csúsza, majd felugorva és vágatva közeledtek.

Most mi lesz?

A két idegen most még hangosabban ordított és integetett, de nem tudta elképzelni, mit akarnak tőle.

Odaérték a gödörhöz, és az egyik jobbról, a másik balról ragadta meg. Nem tudott úgy szaladni, mint ezek a hosszú lábaikkal, nem tudta követni őket a hirtelen támadt bizonytalanságban. Ahogy fogták a hóna alatt, s rohantak vele, hogy majd kitört a lába, egyszerre felhúzta a térdeit. A levegőben lógott, azok meg vittek, szaladtak, vágattak vele.

– Gólya viszi a fiát... – jutott hirtelen eszébe egy gyermekkori játék...

Odaérték a hosszú köpenyes csapathoz.

Akkor rádöbrent, hogy ezek egész biztosan oroszok. De hogy kerülnek ide, és miért nem vették el tőlük legalább a pusztát? Ketten, akik hozták, tovább is markolták a karját, másik kettő rohant vissza a legények után.

Magyaráztak neki, hadonásztak előtte, ordítottak rá. Nem értett semmit.

Végigtapogatták és belenyúltak a revolvertáskájába. A zsebéből kivették a gránátkupak-émléket, és eldobták messzire. A töltőtollat rázták az orra előtt, és fenyegetve hadonásztak vele. Elvette az orosz kezéből, kicsavarta és mutatta a kezén, hogy tintás, írni lehet vele. Mosolyogtak, és jóindulatúan dugták vissza a zsebébe. Nem találtak nála semmi veszedelmes fegyvert. Tanácskoztak, mit tegyenek vele?

Addigra három társát is odahozták.

Magához tért. Kérdezte a legényektől, hol vannak a zsákok?

Ott hagyták a gödörben.

Intett, hogy azokat el kell hozni. A gödör felé mutatott. Csámcsogott és a szájával mutatta, hogy ennyivaló van a zsákokban. Megint rohantak az oroszok, és hozták a zsákokat.

Kinyitott egyet, megmutatta a kiflit. Egyszerre lerohanták.

De akkorra már valamelyest tudott tájékozódni. Észrevette, melyik közöttük a parancsnok. Annak megfogta a karját, néma jelekkel integetett neki, beszélt hozzá, bár tudta, hogy az nem érti. Mondta magyarul, hogy ki fogja osztani, és már kezdte is kiosztani a kiflit. Tényleg nem voltak sokan, csak vagy harmincan. Kette-

sével adta a kiflit. Azok szelíden és fegyelmezetten fogadták kezéből a friss süteményt. A legényeknek is adott, a saját embereinek. A kenyérszákjába is tett kettőt. A parancsnoknak négyet adott.

Azután kivette a zsebkését. Szeletelni kezdte a szalámit. Mindenkinek egyformán. A sajtot is igazságosan. Aki kapott, az félrefordult, s mohón evett. Ami maradt, azt is kiosztotta.

– Gyertek, duflások, akinek még nem elég – kiáltotta. Az oroszok észrevették, hogy valami vicc, nem értették, de nevettek.

Mindent kiosztott, és az utolsó zsák alján valami papírkötegre bukkant. Hirtelen nem tudta, mi az. Egy lapot kihúzott a kötegből, és egyszerre végigborsózott rajta az ijedség.

Kellemetlen. Erről egészen megfejtkezett. Vagy ezer darab orosz nyelvű, rövid szövegű röplap volt a zsákban. Ezeket ki kellett volna vinni a vonalba. Az volt a parancs, hogy át kell csempészni az oroszokhoz. Kapott egy magyar fordítást is, hogy ő is tudja, mi van benne. Felhívás az orosz katonákhoz. Tegyétek le a fegyvert! Adjátok meg magatokat! Vesztett ügyért harcoltok! Parancsnokaitok titkolják, hogy döntő csatát nyertünk ellenetek! Titkolják előttem, hogy Kut el Amara elesett!...

Az orosz parancsnok odament, végigtapogatta a zsákokat. Nem érzett egyikben sem semmit. Az utolsóban észrevette a papírokat. Bele se nézett a zsákba, csak vakon belenyúlt a röplapok közé. Turkált benne. Semmi. Csak papír.

Felállott és félrerúgta a zsákokat.

Két katonát rendelt négyük mellé, és parancsot adott az embereinek. Csak annyit értett, hogy kapitán...

Szóval kapitán. Viszik a kapitányhoz. Vagy esetleg a kapitán szó oroszul fejet jelent, hogy leveszik a fejét?

Kezet fogott vele az orosz, és megveregette a vállát. De hamarosan elfordult tőle, s rendezte az embereket. Sokan még most is rágódtak a kiflin, a szalámin és a sajton.

Őket meg vitték hátrafelé.

Vitték őket a jól ismert úton, a rókalyukakhoz vezető futóárkon. Az ismert fordulókat felidéztek benne a parancsnokot meg

Fridek főhadnagyot. Hátha most megint odaviszik? Mi történik vele voltaképpen? Mi történik itt? És ha most megint a századosa elé kerül, hogy számol el a kiflikkel? Meg a szalámival? Most megint bajba kerül? Most a sajt miatt lesz baj? Meg a röpiratok miatt?

Képtelenség.

Az egyik baka felsóhajtott a háta megett:

– Foglyok lettünk, hadapród úr...

...Foglyok lettünk... Szóval... Szóval a Fridek főhadnaggal... a datolyás máj miatt sem... A századossal a jelentkezés miatt... Szóval a fehér asztal miatt sem...

Foglyok lettünk.